

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven

26e jaargang, nr. 103

oktober 1996

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 0499 - 575245

Abonnementen, losse nummers:

In 1996 bedraagt de abonnementsprijs f 25,-- per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, na ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 6,25

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:

Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

I.	Ricalt VI van Merode, heer van Oirschot, en zijn politieke opstelling door J. Lijten	172
II.	Historie op zolder (een nader onderzoek naar de kapconstructie van het oude raadhuis van Oirschot) door H. Strijbos	182
	'Dudok' in Veldhoven door Jacques Bijnen	196
IV.	Kempische curiosa 36 Een bedrijfsovername in 1916 door J. Lijten	201
V.	De familie Teurlinckx en hun stoelen- en wieldraaiersambacht door H. Teurlinckx (vervolg)	203
	Cursus Oud-Schrift voor beginners	216

I. RICALT VI VAN MERODE, HEER VAN OIRSCHOT, EN ZIJN POLITIEKE OPSTELLING

door J. Lijten

Na de dood van zijn vader, Ricalt V, in 1559 tekende Ricalt VI wel de procuratie tot leenverhef maar samen met zijn 'curator' Lodewijk van der Linden. Wij hebben daaruit geconcludeerd, dat hij nog niet leenrechtelijk meerderjarig was (17 jaar) maar wel dicht daarbij)) In het begin van datzelfde jaar had hij zich laten inschrijven als student aan de Leuvense universiteit.

Het proces, dat zijn oom, Hendrik I van Merode, aanspande tegen zijn moeder - hetgeen wijst in dezelfde richting - duurde tot begin 1567 en in die tussentijd werden de heerlijke rechten uitgeoefend 'van 's hooffs wegen'. Na de uitspraak in dat proces ten gunste der weduwe werden per 3 maart 1567 de schepenen benoemd 'vanwege de weduwe',²⁾ waaruit we zullen kunnen concluderen, dat Ricalt VI op dat moment niet in Oirschot aanwezig was.

In het archief van de familie van Merode-Westerlo, bewaard in Brussel maar aangaande stukken die betrekking hebben op Oirschot, ook in copie aanwezig in ons rayondepot, vonden we twee afschriften, die enig licht werpen op het doen en laten van Ricalt VI in de zeer turbulente periode van het voorspel en het begin van de tachtigjarige oorlog.³⁾ De afschriften zijn van een schuldbekentenis van de Staten generaal aan de commandanten van door hen aangemonsterde troepen van 1579.04.23.⁴⁾ en een appointment van de Rekenkamer van Brabant, toen resident te Namen, van 1583.08.22 op een rekest van de broer en zusters van Ricalt VI betreffende confiscatie van de halve heerlijkheid.⁵⁾

Om de opstelling van Ricalt VI (en Oirschot) goed te kunnen begrijpen is het nodig om eerst een beeld te hebben van de politieke situatie van de Nederlanden in die tijd.

De politieke situatie in de Nederlanden 1555 - 1585

Ofschoon men revolutie gewoonlijk beschouwt als een verzet van het volk van onderaf, is het duidelijk, dat een revolutie bijna nooit uit het gewone volk stamt, maar bijna altijd een aktie is van de subtop, die het gewone volk voor zijn karretje weet te spannen.

Zo wordt de politieke situatie in de Nederlanden van 1555 tot 1585 in hoofdlijnen bepaald door twee tegengestelde tendenzen.

Reeds Karel V, die de titels van hertog en graaf van de Nederlands hertogdommen en graafschappen in zijn persoon had weten te verenigen, streefde ernaar, om de chaos van onderling rivaliserende vorstendommen te vervangen door een behoorlijk georganiseerde staat. Daartoe had hij in 1545 reeds een opgave gevraagd van alle rechtssystemen der afzonderlijke steden en vrijheden, om langzamerhand tot een grotere eenheid daarin te komen.

Zijn zoon Philips II zette deze tendens voort en streefde meer expliciet ook naar een vast en eenvormig belastingsysteem, wat in een goed georganiseerde staat onmisbaar was.

Daartegenover stond de tendens van de steden en adel, die hun inkomsten, macht en privileges bedreigd zagen en bang waren, dat zij in een naar draagkracht verdeelde belasting meer zouden moeten bijdragen. Bovendien waren de adel, de kanunniken en prelaten en een gedeelte van de lagere geestelijkheid tegen de nieuwe kerkelijke indeling, omdat deze een bedreiging was voor de lucratieve banen van hun adellijke zonen, die zonder studie van theologie geen hogere kerkelijke functies konden verkrijgen, en men door de talrijkere bisschoppen een strenger toezicht vreesde op hun weinig voorbeeldige levenswijze.

Toen Karel V tot keizer gekozen was, waren zijn onderdanen in de Nederlanden vereerd, dat hun hertog of graaf tot deze functie was uitverkoren. Wanneer zij in het vervolg spraken over hun hertog of graaf, noemden zij hem niet meer bij die titel maar spraken van 'de keyserlycke majesteyt'. Ook toen Philips II hem opvolgde als landsheer, werd gesproken van 'de coninclycke majesteyt'. Nadat het verzet tegen Philips II was begonnen, kreeg de betiteling 'coninck van Hispanien' een grote reclamewaarde. Evenals is de huidige reclame werd de eindeloze herhaling gebruikt als onopgemerkte indoctrinatie, zodat de publieke opinie door de leiders van het verzet gemanipuleerd kon worden en de opstand tegen de eigen landsheer voorgesteld kon worden als een poging tot 'bevrijding van het Spaanse juk'. Het resultaat werd nog versterkt, doordat Philips II zo onhandig was om meerdere Spaanse vertrouwelingen belangrijke functies te geven in het bestuur der Nederlanden. De misleiding werkt tot op de huidige dag.

Bovendien gaven de opstandelingen voor, niet tegen de koning te strijden (vergeelijk het Wilhelmus) maar slechts tegen zijn slechte raadgevers. Ook deze fictie, hoewel tegengesteld aan de vorige, is lang gehandhaafd.

De documenten

Tegen deze achtergrond willen wij de gegevens stellen, die de twee documenten ons verschaffen.

Het eerste document (Bijlage I) is een schuldbekentenis aan de commandanten van de door de Staten generaal aangeworven (Duitse) troepen. Zoals gebruikelijk in die tijd, begint de akte met een samenvatting van de voorgeschiedenis, met name het aanwerven van de militaire onderdelen. In het afschrift, waarover wij beschikken, staat betreffende deze aanwerving vermoedelijk een foutieve datum (mogelijk al in het origineel, mogelijk een vergissing van de vervaardiger van het afschrift).

Het is immers bekend, dat na de dood van Requesens d.d. 1576.03.04 de Raad van State de leiding in de Nederlanden op zich nam. In juni 1576 brak muiterij uit onder de troepen van Mondragon, die zich rond Aalst groepeerden en van daaruit de omgeving plunderden. Ondanks het verbod van Philips II riep de Raad van State de Staten generaal in september 1576 te Brussel bijeen, waar besloten werd om troepen aan te werven om het land te beschermen tegen de muiters. Deze troepen werden reeds in dezelfde maand aangeworven.

Wanneer in het eerste document geschreven staat, dat Ricalt VI als commissaris 'des konings' (in opdracht van de Staten Generaal) samen met anderen accoord gemaakt heeft met de troepencommandanten op 19 september 1577, zullen we moeten lezen 1576.

In het document wordt een betalingsregeling getroffen per Kerstmis 1579 en 1580.⁶⁾ Aangezien een afschrift bewaard is in het archief van Merode, zal Ricalt VI vermoedelijk ook aan de onderhandelingen over de afbetaling hebben deelgenomen.

Ook het tweede document⁷⁾ geeft een samenvatting van de voorgeschiedenis, waaruit meerdere gegevens zijn af te leiden. Moeder Geertruyd de Crom zal ca. 1572 overleden zijn. Sindsdien heeft Ricalt VI de onverdeelde boedel beheerd en tot 1580 voor zijn broer en zusters gezorgd ('gegeven den simpelē cost'). Terwijl de andere kinderen in 's-Hertogenbosch of Oirschot verbleven, hield Ricalt VI zich op 'bij de tegenpartije van syne majesteyt' te Brussel of Antwerpen. Tot 1580, 'als die stadt van t's-Hartogenbossche met haerder meijerijen haer heeft gegeven onder die obediētie van zijne majesteyt' (In feite had 's-Hertogenbosch met de Meierij zich reeds in 1579 aangesloten bij de unie van Atrecht) heeft Ricalt VI alle gemeenschappelijke bezittingen beheerd. Vanaf 1580 hebben de broer en zusters het inkomen genoten van Oirschot en - gedeeltelijk - van Hilvarenbeek, in zoverre dat niet door 'de tegenpartije' in beslag genomen werd. Vanaf die tijd tot de inname van Westerlo heeft Ricalt VI het inkomen van Geel - het leeuwendeel van het gezamenlijke inkomen - alleen gehad.

De hertog legde beslag op de bezittingen van 'de absenten', dat is degenen, die de zijde van de opstand hadden gekozen en eigendommen hadden liggen in het gebied, dat (weer) onder controle van de hertog was. Mr. Willem van Breugel werd aangesteld als commissaris 'totter annotatiēn' in de Meierij. Hij moest dus beslissen, welke goederen van 'de absenten' door de hertog in beslag werden genomen. Hij heeft blijkbaar in de eerste jaren na 1580 Oirschot en Hilvarenbeek niet aangeslagen, omdat hij voldoende op de hoogte was met de plaatselijke situatie en wist, dat de inkomsten genoten werden door de broer en zusters van Ricalt VI van Merode. Ook de heerlijke rechten zijn blijkbaar niet onmiddellijk geconfiscieerd, immers in 1581 vinden we geen aparte aantekening bij de benoeming der nieuwe schepenen.⁸⁾ Rond nieuwjaar 1582 zal van Breugel echter besloten hebben de heerlijke rechten te confisceren, want op 16 januari 1582 (ruim twee weken na de gebruikelijke datum: oudejaarsavond) werden de nieuwe schepenen benoemd en beëdigd 'by commissie van ons heeren des conincx'.⁹⁾ Desondanks werden de inkomsten van Oirschot en Hilvarenbeek nog niet onmiddellijk aangeslagen. Dat is pas gebeurd in 1583 'binnen thien oft twelff daeghen herwaerts'. Daar het rekest zelf, zoals gebruikelijk, niet is gedateerd, is de datum niet exact vast te stellen. De inbeslagname is uitgevoerd door Jan Splinter van Voorn, 'rentmeester van de confiscatiēn in't quartier van Den Bossche', vermoedelijk op bevel van de Rekenkamer van Brabant, die toen zetelde in Namen. Als reden werd opgegeven, dat aan de hertog het vijfde deel van die inkomsten zou toekomen: het deel dus van Ricalt VI, niet het gedeelte van diens broer en drie zusters.

Daartegen voeren de supplianten aan, dat zij bij lange geen viervijfde deel van het inkomen genoten hebben, aangezien de inkomsten van Geel - het leeuwendeel der heerlijke inkomsten - tot voor kort (de inname van Westerlo) helemaal genoten zijn door Ricalt VI, die bovendien nog een belangrijk deel van de inkomsten van Hilvarenbeek, dat voor diezelfde tijd aan de grens van 'vijandelijk' gebied lag, heeft weten te innen. Zij vragen daarom uitstel van een jaar of tenminste een half

jaar, om de zaak met hun broer te kunnen regelen, voordat diens aandeel door de hertog geconfiscieerd wordt, temeer omdat na de inname van Westerlo de goederen te Geel in hun geheel zijn aangeslagen ten bate van de hertog.

In het appointement wordt een uitstel van drie maanden verleend en wordt het rekest ten advieze in handen gesteld van Willem van Breugel en Jan Splinter van Voorn.

Het is dus duidelijk, dat Ricalt VI ook na de inbeslagname van praktisch al zijn inkomsten zijn verzet tegen de hertog nog niet heeft opgegeven.

Het vervolg

Zoals in 1583¹⁰⁾ werden ook op 'jaarsavone 1584 de schepenen benoemd 'vanwege de coninclycke majesteyt' .¹¹⁾

Pas nadat Willem van Oranje, die zich niet meer veilig voelde in Antwerpen, naar Holland gevlucht was en Parma duidelijk op weg was om heel de zuidelijke Nederlanden weer onder zijn controle te brengen, zal Ricalt VI tot het inzicht gekomen zijn, dat er voor hem niets te winnen was en zal hij zich met de hertog verzoend hebben, zodat bij de benoeming der schepenen van 1585 de situatie in Oirschot genormaliseerd was¹²⁾ en Ricalt VI de paar laatste jaren van zijn leven nog in een rustige situatie in Oirschot heeft kunnen doorbrengen.

Van de verzoening van Ricalt VI met de hertog is tot nu toe geen document gevonden. Wel is bekend, dat zijn neef, Jan IX van Merode-Westerlo, zich na zijn verzet pas met de hertog verzoend had d.d. 1586.07.28.¹³⁾

Ricalt VI zal deze laatste jaren wel druk geweest zijn om zijn financiële situatie in orde te brengen. De hertog zal immers voor de verzoening wel hebben vastgehouden aan de inbeslagname van zijn inkomen gedurende de tijd van zijn verzet. Ricalt VI was nog coulant behandeld, doordat de hertog viervijfde van het gezamenlijk inkomen uit de onverdeelde boedel buiten beschouwing zal hebben gelaten. Zijn financiële situatie zal echter niet riant geweest zijn. Bij de dood van Ricalt VI in 1587 was blijkens zijn testament de nalatenschap van zijn ouders nog onverdeeld en beschikte hij daarover, alsof hij alleen-eigenaar was.¹⁴⁾

Blijkens verklaringen van Oirschotse schepenen heeft hij rond 1567 (vergeefs) getracht schepenen te doen benoemen 'naer synen appetyt' en de in de keuren vastgestelde boeten (inkomen van de heer) te doen verhogen.¹⁵⁾

Conclusie

De beschikbare gegevens overziende, zullen we kunnen concluderen, dat Ricalt VI vanaf zijn studie te Leuven 'de tegenpartye' van de hertog heeft gekozen, dat hij helemaal stond in de tendens van de adel en de steden en dat hij zoals zijn voorouders een typische vertegenwoordiger was van de feodale mentaliteit. Hij zal enkel zijn jeugd en zijn laatste levensjaren in Oirschot hebben doorgebracht. Vermoedelijk zijn het voor hem geen vrolijke jaren geweest.

NOTEN

1. J. Lijten, *'De heren van Oirschot'*, in *Oog op Oirschot*, Oirschot 1991, blz. 75.
2. Oirschots schepenprotocol van 1567B, titelblad.
3. Volgens onze gewoonte verwijzen wij, zolang er geen raadpleegbare inventaris is van het archief van de familie van Merode-Westerlo in Brussel, naar het schaduwarchief van Merode in Oirschot.
4. S.A.M. VIII, blz. 1 - 8. Dit afschrift in een zeer moeilijk leesbaar gothisch schrift werd op ons verzoek getranscribeerd door dr. G.H.A. Venner te Maastricht, waarvoor dank. Zie bijlage I.
5. S.A.M. VIII, blz. 9 - 13. Zie bijlage II.
6. Gerekend in Brabantse guldens, stuivers en penningen, zouden aan onderstaande personen de volgende bedragen betaald worden:

Otto Eberstein	34.324 - 7 - 11
Georg v. Wertheim	41.101 - 12 - 10
Hans v. Lembachs	44.967 - 18 - 7
Lenhart Boner v. Leypsig	<u>22.328 - 18 - 7</u>
Totaal	141.722 - 14 - 11

 Blijkbaar gold de Brabantse stuiver toen 12 penningen. Dan kloppen de cijfers exact.
7. Zie bijlage II. N.B. Oirschot wordt in het afschrift de eerste maal geschreven als 'Aersschoe, de andere keren correct als 'Oirschot'.
8. Oirschots schepenprotocol van 1581, titelblad.
9. Oirschots schepenprotocol van 1582, titelblad.
10. Oirschots schepenprotocol van 1583, titelblad.
11. Oirschots schepenprotocol van 1584, fol. 16.
12. Oirschots schepenprotocol van 1585, titelblad.
13. J. Lijten, *'De patroons van het Oirschotse kapittel'*, in *Campinia* jrg. 25 (1995), blz. 122.
14. J. Lijten, *'De Merode's in Oirschot 1410 - 1672'*, in *Campinia* jrg. 11 (1981), blz. 74 e.v.
15. J. Lijten, *'De identiteit van Oirschot'*, in *Campinia* jrg. 26 (1996), blz. 127 e.v.

BIJLAGE I

1579.03.09 Antwerpen

Schuldbekentenis door de Staten generaal aan verscheidene commandanten, die met troepen in hun dienst geweest zijn.

Afschrift: Archief Fam. v. Merode-Westerlo, VIII, blz. 1 - 8.

Wir prelaten, edlen, hernn und verordneten der provintzen und stedten, geistlich und weltlich, representierende die gemeine stendt dieser Nederlanden, thun kundt und bekennen inn crafft dieses brieffs gegen jedermeniglichen: nachdem wir durch die edle ernveste Reichart von Merode, her zu Orschot, und Gabriel von Salasar, Kon. M. zu Hispaniën mustercomissari, mit den haupt- und bevelchsleuten und deren verordneten der vier vendlein, so hiebevorn under dem wolgebornen Otto graven zu Eberstein, als hochgemelter Kon. M. zu Hispaniën in zeit seins lebens gewessen obersten zum Hertzogenbusch in besatzung gelegen, und bei dem vertrag so zwischen dem auch wolgebornen hern Friderick Peroneth, herr zu Renaix, unserm damals gewessen abgesandten und inen den hauptbevelchs und

gemeinen krigsleuten den 19 septembris anno 77 ist ufgericht worden unnd der letzt zu Achen beschehener musterung verblieben, wegen irer und gemeiner underhabender krigsleut wolverdienten besoldung freundlich underhandten und entliche abrechnung halten lassen und sich also befunden, das wir demselben hauptbevelchs und gemeinen krigsleuten nach entlicher clarer beschlossener abrechnung rechter wissentlicher und hiemit bekentlicher und unwiderrufflicher schuldt schuldig verblieben die soma von einhundert dreyzehntausent dreyhundert acht und sibenzig gulden vier stuber aylff pfennig, denn gulden zu sechzig creutzer teutischer werung oder 25 brabantische stuber gerechnet, welche jetzgemelte suma an Carolusgulden sich ertrage biss in einhundert und einunndvierzigtaussentsiebenhundert zweiundzwanzig gulden vierzehen stuber aylff pfennig, den g. zu 20 stuber gerechnet, und obwoll wir vermog obgemelten vertrags gleich den andern neun Ebesteinischen vendlein ire holigs termin der obergenante sumen auff denn 24sten julii anno 78 und 79 hetten verschreiben sollen, so ist doch solches wegen jetziger dieser landen krigsemperungen, wie gern wie es thun wollen, auch billich geschehenn sein sollte, uns zu volbringen nit möglich gewesen, und haben derwegen mit den obgemelten haupt- und bevelchsleuten und deren verordneten abgehandelt und uns mit inen dahin verglichen, das solche soma in zweyen unterscheidtliche terminen, nemblich den ersten auff weinnachten konffig dieren jetzt lauffenden 79sten jars und der ander und letztste termin auff weinnachten anno 80 in Franckfurt am Main erlegt und bezalt werden in massen das die gantze soma solcher beide terminen in zweyen jaren volkomentlich und unverzoglich ann guttenn baaren geldt wie zur selben zeit alda gangbar und gebig sein wurt ohn fehl, auch ohne allen costenn und schaden aussgericht werden soll, alda sich dan zu jedem termin die hauptleut so noch bei leben auch der abgestorbenen hauptleut ehrben oder anwalden und gevolmechtigten solches zu empfangen mogen finden lassen, wie wir uns hirmit solches inn crafft dieses fur uns, unsere nachkomen und erben auch inwoner und underthanen dieser landen und provintzen bei unsern hohen wurden, ehren, waren wortten, treuen und glauben vestiglich verbinden und gelobenn. Im vall wir aber in einen der bestimbten terminen seumich befunden wurden des gedachte hauptleut und ir krigsvolck mit bezallung und erlegung derselben (das ob Gott will nit geschehen solt) auffgehalten wurden und inen also derhalben schadenn und uncosten entstunden, darfur verpflichten hirmit ungezwungen und ungedrungen wir mehrgedachte general landtstennde uns selbst und unsere nachkomen und erben, auch alle ingesessene und zugethanen der obegeschriebenen landen und provintzen und einen jedenn insonderheit tanquam principalem, wass wurdenn, standes oder wessens die sein, geistlich und weltlich, und halten einen gleich den anderen verbunden zu haben, verbinden uns und auch dieselben hiemit in crafft dieses under verbundt gerichtszwang aller und jeder ortter gericht und rechtens, also und dermassen wie in bezallung eines termins wie vorgeschrieben mangel erschiene und die hievor gespecificirte soma nit erlegt wurde, das obegeschriebenc hauptleut sambtlich und sonderlich oder ire erben und anwalden, auch die gemeine krigsleut sambtlich und ein jeder insonderheit fur sich selbst gegen unsere personen, nachkomen und erben, auch dieser landen inwoner und zugethanen, ingleichenn all unser und dere hav und gijn ligennt und farent, gegenwertich und zukonffig nichts darvon aussgeschlossen, wo und wie sie befunden und bewetten mogen werden, es sei zu wasser oder landt,

und sowoll innerhalb obgeschriebenen landen und provintzen als ausserhalb derselben sie sein im heiligen romischen Reich teutscher nation oder andern konigreichen und furstenthumen gelegen, also und wie es inen denn hauptleuten, gemeinen krigsleuten, iren erben und anwffiden gefellig und gelieben wurt, es sei durch reale executionen oder anderen geburenden mitteln, als sie darzu mit competenten richtern und urtheilen condemnirt weren zu proccdiren, dieselben uf den rest dergeneigen soma so offft und dickmals zu arrestirn und anzuhalten, daran nichts verbrechen noch freveln solden, biss solang die offftgemelte haubt und gemeine krigsleut fur sich, ire erben und anwffide diese irenwegen inen von uns zugesagte und verpflichte soma der einhunderteinundviertzigtaussent siebenhundertzweundzwanzig brabantische gulden 14 stuber und aylff pfennig, jeder gulden zu 20 stuber gerechnet, zu wissen grave Otto zu Eberstein feulin vierunddreissigtaussent dreyhundertvierundzwanzig gulden vier stuber aylff pfennig, Georg Freundt van Wertheim einundviertzigtaussent einhundert ein gulden zwelff stuber zehen pfennig, Hanssen von Lembachs obersten leuttenants vierundviertzichthausent neuhundertsiebenundsechtzig gulden achtzehenn stuber und sieben pfennig, und Lenhart Boner von Leypsig hauptman, Hanss Engelbarts leuttenant underhabende knechten, so bey dem accort und letzten beschehener musterung zu Achen blieben sein, einundzwanzigtaussent dreyhundertachtundzwanzig gulden achtzehn stuber und sieben pfennig sambt allen beweisslichen auffgangen, schaden und uncostenn so sie derhalben erlitten und gethun hetten, gentslich wolbezalt und vergeneugt sein. Und des zu noch merer sicherheit so renunciren wir gemelte landtstende fur uns, all unsere mittbenante denen es beruren mag, aller exeptionen, dispensationen, relaxationen, absolutionen, aussfluchten und behelf von rechten, geistlich oder weltlichen, auch aller beneficiën, privilegiën, statuten, begnadungen, freyheiten, vonn alten und neuen kayserlichen constitutionen und ordnungen die gemacht seindt oder noch gemacht mogen werden, es sei gebott oder verbott, inhibition oder mandaten kayserlicher oder koniglichlicher majesUlt, noch auch dieser landen regenten oder gubernatoren, noch enniche neue erfindung so jemandt herwider erdencken und sprechenn mocht, es sei wegen verenderung der policei oder enniche anderen ursachen, wie die immer erdacht weren oder noch konfftiglich erdacht konten werden, so dieser verschreibung im enichen mitteln zugegen oder darwider gebraucht werden mogen und sonderlich den rechten sagent, quod generalis renunciatio absque speciali invalida sit, alles in meliori forma, dessen alles wir vilgemelte general landtstende noch unser erben oder nachkomen, auch einwoner und zugethanen dieser landen und provintziën uns nit gebrauchen sollen noch wollen, dan wir hiermit derselben gentslichen verzeihen und begeben. Sonder wir sollen und wollen diesser unser freywilligen obligation in allen obgeschriebenen punctten und articulen getreulich sonder geverde uns wirklichen gehalten und nachkomen.

Zu urkunde steter unnd vester unwiderrufflicher verhaltung aller hiroben inverleibten dingen und zusagung haben wir die gedeputirte als gevolvechtigten von der prelaten, edlen und stedten der general landtstendts von obgeschriebenen landen unnd provintziën diese von uns gegebene obligation (so uffs pergament verfertigt) uff unser aller begern mit der stadten von Brabant anhangend insigel (gleich wie jetztunder in unsser verschreibung gebrauchent seindt) becrefftigt, auch durch unsserer der genera] landtstenden griffir underzeichnen lassen.

Geschehen und geben in Anttorff den 9 marti nach Jesu Christi unssers erlOusers geburt im 1579 jar.

Auff der falten stundt geschrieben:

Mit der obgemelten stendts vorwissen, willen und bevelch abgangen und underzeichnet: Bleyleven.

Und mit der stendts van Brabant anhangenden sigel becrefftigt.

Auff den ruck war geschrieben:

Die hem verordneten comissariën haben diese gegenwertige obligation registrirt und consentirt sovil an inen ist, das der inhalt derselben wirkklich volbracht werde, wie sie auch dieselbe mit iren handtzeichen unterschrieben.

Actum in Anttorff den 23 aprilis anno 79.

Und unterschrieben: Henrich Ringaul Gramay subscripsit.

Nach vleissiger colation der general versigelten verschreibung ist dieselbe mit diesser abschrift durch mich undenbenenten von wort zu wort gleichleutent befunden.

Urkundt meines gewontlichen handtzeichens: Johann von Langen.

Onder aan het folio:

Copia der herrn generall landtstendts verschreibung.

Transscriptie: Dr. G.H.A. Venner Maastricht.

BIJLAGE II

1583.08.22

Namen

Appointement van de rekenkamer van Brabant residerend in Namen.

Afschrift: Archief Fam. van Merode-Westerlo, VIII, blz. 9 - 13.

Copia

Aen mynen heeren die president ende luyden van den cameran van de reekeninghen van zyne majesteyt in Brabant, residerende tot Namen.

Gheeft te kennen in alder oytmoet joncker Hendrick, jouffrouwen Margriete, Maria ende Anna van Meroden, alle achtergelaeten kinderen wylen heeren Ricalts van Meroden, hun houdende binnen Aersschot* oft meest binnen tsHertogenbossche, hoe dat sy supplianten met hunnen oudtsten broeder joncker Richalt van Meroden, noch ter tijt hem houdende bij de tegenpartije van syne majesteyt, noch staen onverscheyden ende verdeylt in alle de goederen, hun by den voerscreven heeren Richalt, wijlen hunnen heer vader, ende wijlen hun vrouwe moedere achtergelaeten, onder weleken pretexte als outste broedere ende

momboir der supplianten wesende, den voerscreven joncker Richalt hunnen broeder zindert die afflivicheyt van hunne ouders voerscreven wel den tijt van thien off twelff jaeren ombegrepen alle de goederen voerscreven generaelycken heeft ontfangen sonder hun supplianten mijte noch holder daeraff te geven off eenige rekeninghe, reliqua off bewijs daeraff gedaen te hebbene dan dat den voerscreven joncker Richalt hun binnen den voerscreven jaeren heeft gegeven den simpelen tost tot den jaere tachtentich, als die stadt van 's Hartogenbossche met haerder meijerijën haer heeft gegeven onder die obediëntie van zijne majesteyt, zindert welcken tijde zij supplianten hun sijn blijven houdende zoe tot t's Hertoigenbossche als Oirschot voerscreven onder de obediëntie van zijne majesteyt, behoudelyck dat de voerscreven jouvffrouwe Margarete van Merode bij consente ende passeporte van sijne alteze haer uuyt zeeckeren respecte verleent is getrocken geweest bij haeren outdsten broedere voerscreven tot Antwerpen over vijfve ofte zesse maenden ombegrepen ende nu van ure tot ure wederomme tot t's Hertoigenbossche off Oirschot voerscreven verwacht wordt, hebbende zij supplianten van den voerscreven jaere LXXX hun gehouden in den gebruycke van goederen van Oirschot ende Beeke, emmers eensdeels hebbende den joncker Richalt hunnen boedere getrocken (boven alle groote sommen die hy der supplianten uuyt saecken voerscreven ten achteren was) het innecoemen van Geele, gelyck dat voer het innemen van Westerloo telemaele onder die subiectie van den vijant gelegen was, zyn[de] wel het principaelste innecoemen van hunne goederen, ende oijck de meestendeel van Beeke, gelyck dat een oepen vleck is ende die pachters deur die vijantsoldaten gevangen syn geweest, meest aen den voerscreven joncker Richalt hunnen broeder te betaelen, sulcx dat sy supplianten sindert den jaere LXXX voerscreven nijet het vierdendeel en hebben getrocken van de deelen hun in den goeden toecommende zoe deur die devastatiën als deur het luttel innecoemen derselver goederen, maer alleenlijcken zoeveele van de voerscreven goederen hebben konnen getrocken, daer sy hun soberlijcken ende ter nauster noot op hebben onderhouden; uuyt welcken respecte heer ende meester Willem van Bruegel, raidt in Brabant, gecommiteert zijnde totter annotatiën in't voerscreven quartier ende van't gene voerscreven is wel onderricht zijnde, de supplianten nijet en heeft gemolesteert met eenige annotatie te doene op de voerscreven supplianten goederen in de voerscreven meijerije van Den Bossche gelegen noch oijck den rentmeester van confiscatiën in't selve quartier sulcx belast te doene als t' eenemael onredelyck zijnde van hun supplianten, die de partije van zijne majesteyt zyn volgende ende altijd gevolycht hebben, van hunnen soberen middel tot hunnen nootelijcken onderhoud t'eenemael te frustreren ende aff te nemen, gelijck dat oijck nijemant anders nae de redelyckheijt en begeerde te doene. Desen nochtans al nyettegenstaende zoe heeft hem gevoerdert den rentmeester van confiscatiën in't quartier van Den Bossche voerscreven, Jan Splinter van Vorn, allen die goeden generaelycken onder het voerscreven quartier gelegen binnen thien off twelff daeghen herwaerts te sayseren ende aen te slaen onder het dexel, dat syne majesteyt noch een vyffste deel soude competeren in het weijnich dat de supplianten tot hunnen nootelijcken onderhoud syn treckende ende nijettegenstaende dat allen den goederen van Geel, wel wesende de principaelste helft van allen den goederen, by den rentmeester in dat quartier tot behoef van zijne majesteyt syn aengeslaegen, allegerende, dat sulcx by uwe eerwaarde hem zoude geordineert zyn te doene, all tot zeer grooten

achterdeele der supplianten ende die deur sulcke middelen teelemael den mont wordt gesloeten; ende want de supplianten wel presumeren, alsuleke ordonnantiën bij uwe eerwaarde soude gegeven syn deur inadvertentie ende nijet onderricht en zyn geweest van 't geene voerscreven is ende dat te seer hardt zoude wesen, dat sij supplianten overall uuyt henne goeden zouden wordden gesloeten; soe bidden sy zeer oytmoedelijck, dat uwe eerwaarde believen wille t'ordonneren den voerscreven rentmeester het voerscreven saysissement off annotatie van de goedens in state ende surceantie te houden ende alle saysissementen oft annotatiën aff te doene, laeten de supplianten de goederen gebruycken als voeren den tijt van enen jaere oft ten minsten van zesse maenden, opdat de supplianten binnen denselven tijde allen die achterstellen, die den voerscreven joncker Richalt hunnen broeder ten achteren is, mitsgaders oijck hetgeene hun is competerende in hun kintsgedeelt die fiscaelen van zijne majesteyt moegen overgeven ende alle swaericheden tusschen hun ende de voerscreven fiscaelen liquideren ende dat die supplianten binnen middelen tijde oijck met het sober innecoemen van de voerscreven goeden moegen hun onderhouden. D' welck doende etc.

In margine stont geappostilleert aldus:

Sij dese requeste gestelt in handen van heeren ende meesteren Willem Breugel, raedt ordinaris ons heeren des coninx in Brabant ende meester Jannen Splinter van Vorn, respective commissaris ter annotatiën ende rentmeester der goederen van den absenten in't quartier van 's Hartogenbossche, om op d'inhouden van denselve die van de cameran t'informeren van hennen advyse, ordonnerende daerenboven om zeeckere redenen den voergenoempden rentmeester hem te verdraegen van het onderwint ende administratie van de goeden hier vermeit, toebehoerende onverdeijlt syne majesteyt ende de voerscreven supplianten, voer enen tijt van drie maenden te beginnen op heeden date van desen midts stellende by henlieden goede ende sufficiënte cautie ten genoeghe des voerscreven rentmeesters van hem te betaelen ende op te leggen ten prouffyte van syne majesteyt alsulcken part ende deel als naer scheydinghe ende deylinghe ende behoerlycke liquidatie te geschieden naer den voerscreven termijn van drie maenden sal bevonden worden deselve syne majesteyt in de voerscreven goederen te competeren ende toebehoeren. Gedaen tot Naemen ten bevele van de camere van rekeningen ons heeren des coninx van Brabant den XXIIeⁿ augusti XVC drie ende tachtentich. Onderteeckent: H. van Etten.

Gecollationneert dese tegenwoirdige copije jegens synen origiaele requeste ende apostille daerop verleent ende deselve in alles daarmede bevonden t'accorderene, attesteert Walraven van Haenenberch, oipenbair geadmiteerde notaris. w.g. W. Haenenberch, notaris met klein notaristeken.

Bedoeld is Oirschot, zoals in het vervolg van het afschrift ook geschreven wordt. Door ons is al eerder signaleerd, dat men zelfs in officiële stukken soms 'Aarschor' schrijft, waar 'Oirschot' bedoeld wordt. Zie: J. Lijften, Onderzoek naar het ontstaan van het Christendom in Oirschot en omgeving, Oirschot 1983, blz. 41 e.v.

II.

HISTORIE OP ZOLDER*

(Een nader onderzoek naar de kapconstructie van het oude raadhuis van Oirschot)

door **H. Strijbos**

Bij het onderzoek in het oude raadhuis van Oirschot in het kader van ons artikel voor "Oog op Oirschot" i) leek de kap van dat raadhuis op het eerste gezicht een ordentelijke middeleeuwse constructie, maar we maakten in ons artikel er al melding van dat er meer aan de hand was. Door omstandigheden was het toen niet mogelijk te komen tot een nader onderzoek, maar onze belangstelling was wel gewekt.

Hoewel de constructie bestond uit een kromstijlgebint waarop een schaargebint was geplaatst, een manier van doen die typisch middeleeuws kan worden genoemd, ontbrak een consequent telmerkenstelsel. Verder waren de sporen grondig verommeld en veel constructiedelen vertoonden de tekens van een eerder gebruik elders. Verder waren er brandsporen zichtbaar, vooral op een aantal spantbenen.

Inmiddels is het gebouw door de NBKS ontruimd en heeft de antiekhandel Van der Steen er zijn intrek genomen. De zolder was daardoor aanvankelijk geheel vrij en wij kregen de spontane medewerking voor een nader onderzoek.

Een nadere kennismaking.²⁾

Zoals het gehele raadhuis, heeft ook de kap zes traveeën. Aan beide einden, tegen de binnenzijde van de trapgevels, staan strijkspanten, spanten van een afwijkend model (de nummers 1 en 6), waarvan de spantbenen hun steun vinden op de vloer op een afstand van de borstweringen omdat ze op die plek geen kostbare ruimte in beslag nemen.

De spanten genummerd 2 tot en met 5 hebben de opbouw met kromstijlen, zoals hiervoor al is beschreven. De kostbare kromstijlen, waarvoor speciale eikehouten balken vanaf hun jongste tijd krom werden gebogen om ze in de juiste vorm voor hun toekomstige plaats te doen groeien, werden meteen tegen de borstweringen geplaatst, waar ze door hun gebogen vorm zoveel mogelijk ruimte vrij lieten.

De kromstijlgebinten en der schaargebinten, en het strijkspant 1, vertonen ingekaste telmerken. Zoals gezegd vormen de telmerken geen compleet systeem. Lang niet alle onderdelen zijn gemerkt.

Spant 1 vertoont twee merken aan de linkerkant in de dekbalk van het onderste gebint en het daarop geplaatste gebint vertoont een merk aan het spantbeen dat daarop is geplaatst. De beide merken lijken niet bij elkaar te horen. Meer systeem is te vinden in spant 2, waaraan een aantal malen)) of // voorkomt. De verschillen tussen de tekens kunnen wijzen op linker- of rechter zijde, maar links komen zowel)) als // voor, rechts alleen //. Aan spant 3 vonden we slechts 1 merk, een V (rechts). Maar met name de onderdelen van dat spant vertonen vele inkepingen en toognagelgaten die er op wijzen dat de betrokken onderdelen in het verleden een andere functie hebben gehad.

Aan spant 4 hebben we slechts twee telmerken kunnen ontdekken, beide ////. Spant 5 vertoont twee maal een V aan de rechterzijde en aan de linker zijde twee maal een teken dat te interpreteren valt als een ondersteboven geplaatste kromme V. Hiermee zou weer het onderscheid tussen links en rechts bedoeld kunnen zijn. Spant 6 vertoont geen telmerken, maar dat kan verband houden met het feit dat de zijde waaraan de telmerken voorkomen, en die bij het op de grond klaarmaken van de spanten aan de bovenzijde moet hebben gelegen, zoals bij alle overige spanten de oostzijde was.

De zijde met de telmerken, zo die er waren, moet tegen de muur zijn geplaatst. Opvallend is dat ondanks de onvolledigheid het spant 2 het daarbij behorende teken // heeft (als een Romeinse 2), het spant 4 het teken ////, in de middeleeuwen gebruikelijk voor 4 en het spant 5 met het teken V (de Romeinse 5). Het is gebruikelijk dat de spanten werden gemerkt in de volgorde waarin ze werden geplaatst. De nummering die wij hebben toegepast is ook daarop gebaseerd omdat het al vanaf het begin duidelijk was dat in die volgorde de spanten waren opgebouwd. De spanten 2, 4 en 5 wekken dus de indruk op hun oorspronkelijke plaats te zijn blijven staan.

De onderdelen van de gebinten zijn alle met pen-en-gatverbindingen, voorzien van houten toognagels, ineengezet. Ook de schaargebinten zijn op die manier op de kromstijlgebinten geplaatst.

Op de krommers van de onderste gebinten is tussen fliering en muurplaat later aan weerszijden een gording toegevoegd. Op deze gordingen en over de flieringen zijn de sporen gelegd, die zonder tussenkomst van een nokgording tot sporenparen zijn verbonden, een typisch middeleeuwse constructie. Ongeveer 230 centimeter onder de noklijn zijn die sporenparen meestal weer onderling verbonden met hanebalken. De verbindingen tussen de sporen onderling en tussen de sporen en andere constructiedelen zijn deels halfhoutse overkepingen met een toognagel geborgd, deels met gesmede nagels in elkaar gezet. Dat wijst er al op dat de sporen, die oorspronkelijk helemaal met inkepingen en toognagels verbonden moeten zijn geweest, later zijn hersteld, maar dan met gesmede nagels.

De topgevels zijn met gesmede ankers verbonden aan de flieringen.

Over de laatste hanebalken in de sporen zijn dwarsbalkjes gelegd, doorgaans weer halfhouts overkeept en waar dat niet het geval is voorzien van een houten inkeping daarnaast die dus geen functie meer heeft. Die dwarsbalken zijn weer met smeedijzeren ankers aan de gevel verbonden. De later toegevoegde gordingen daarentegen zijn niet verankerd.

Het is dus duidelijk dat de kapsporen zijn herschikt en deels vernieuwd. Vandaar de onregelmatige onderlinge afstanden. Sommige sporen vertonen telmerken, maar omdat het oorspronkelijke aantal sporen niet meer aanwezig is en bovendien onze opmeting op dit punt noodgedwongen niet geheel exact is, is niet na te gaan hoeveel sporen op hun oorspronkelijke plaats liggen. Het is bovendien zeer wel mogelijk dat de gemerkte sporen hergebruikt zijn van elders, omdat de telmerken zijn gehakt, hetgeen er op kan wijzen dat ze van later datum zijn en bij herstelwerkzaamheden van nieuwe telmerken zijn voorzien.

De meeste verbindingen tussen de windschoren en de flieringen zijn op de meeste plaatsen genageld. Op een aantal plaatsen, met name bij de spanten 4, 5 en 6,

zijn de boveinden aan de flieringen bevestigd met pen-en-gatverbindingen, voorzien van houten toognagels. Ook dat wijst op latere herstellingen. Het dakbeschot is geheel vernieuwd.

Geschiedenis.

Zoals we telkens opnieuw hebben aangetoond, is de kap ingrijpend gerepareerd. Mede gezien de brandsporen lijkt het voor de hand te liggen dat brand daartoe aanleiding is geweest. Het is bekend dat in 1623 Oirschot is getroffen door een grote dorpsbrand, die moet zijn begonnen in de Koestraat, ten zuidwesten van het raadhuis³). De Sint-Petruskerk is daarbij slechts met grote moeite gespaard gebleven, maar het is zeker denkbaar dat het nabijgelegen raadhuis wel is getroffen geweest voor wat betreft het meest westelijke deel en dat daarbij de sporen, die uiteraard het meest kwetsbaar zijn, nog meer te lijden hebben gehad. Maar ook met het verval van de dakbedekking in latere jaren kunnen de sporen opnieuw zijn aangetast. Feit is dat, afgezien van de sporen die veel ingrijpender zijn opgelapt, aan de zwaardere delen van de kap de meeste reparaties herkenbaar zijn aan het westelijke deel.

Een schouw op zolder.

In de vierde travee, tussen de spanten 4 en 5, vertoont de borstwering van de achtergevel de resten van een schouw. De licht hol gebogen en beroete achterwand is opgesloten geweest tussen twee gemetselde wangen van een steen dikte, waarop een steunbalk moet hebben gelegen (zie het gestippelde aanzicht in doorsnede A-B).

Aan de onderzijde van de achterwand zijn de resten zichtbaar van een aansluitende tegelvloer. Zouden we de schouw reconstrueren naar analogie van middeleeuwse schouwen die elders zijn aangetroffen, dan zou de boezem, die zich naar boven naar de schoorsteen moet hebben versmald, grotendeels boven het dak uitgestoken hebben. Voor zover we weten zou dat een unicum zijn geweest.

Niettemin lijkt de schouw te behoren tot de oorspronkelijke bouw.

Dat op deze plaats ooit een schoorsteen aanwezig is geweest blijkt ook uit de opmetingstekeningen van de architect Kok van circa 1930. De achtergevel vertoont in de betrokken travee een deels uitgebouwde schoorsteen die ongeveer een meter boven de verdiepingvloer aanzet en een meter of vier boven de dakvoet eindigt. Uit de plattegrond blijkt dat ter plaatse in het woonvertrek dat toen nog op de begane grond aanwezig was, een schouw aanwezig is geweest. In de gebogen achterwand van de schouw op de zolder is deze schoorsteen ook te zien, waar hij duidelijk herkenbaar is als een latere toevoeging. Deze schoorsteen tegen de achtergevel en de schouw op de begane grond zijn geheel uitgebroken bij de restauratie aan het einde van de jaren dertig van deze eeuw.

In de opdracht voor de bouw van het raadhuis uit 1513 is sprake van een woning. In *Oog op Oirschot* opperden wij de mogelijkheid dat de omschrijving: "*enen cleyngen woenuys dairae te doen maken*", zoals de opdracht luidt, zou kunnen wijzen op een woning grenzend aan het gebouw, maar daarbuiten gelegen. Maar wellicht moeten we nu veronderstellen dat de woning op de zolder was ondergebracht. Van veel comfort kan daar geen sprake zijn geweest, maar een andere verklaring voor de schouw op de zolder hebben we niet voorhanden.

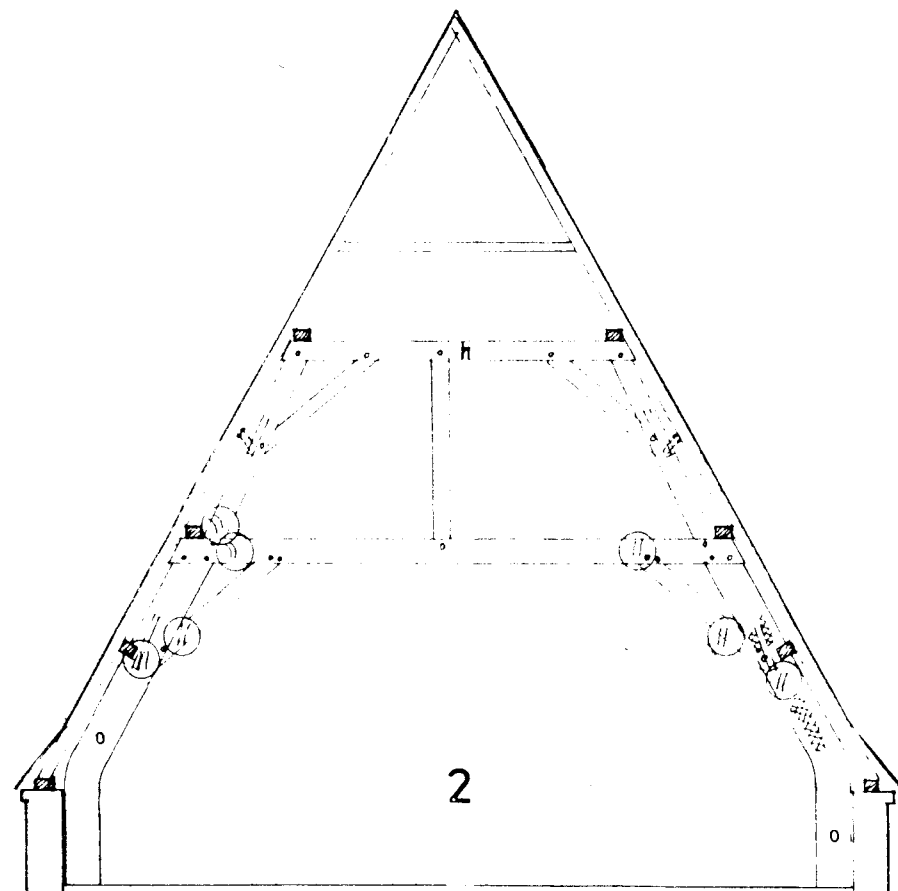
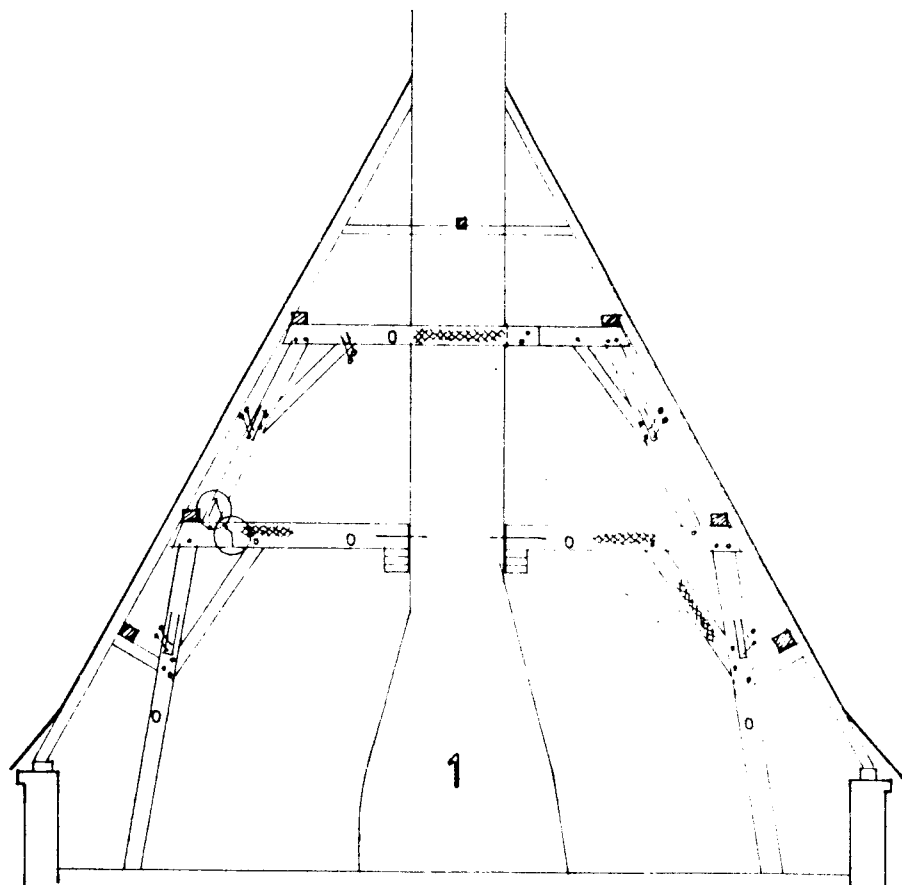
Besluit.

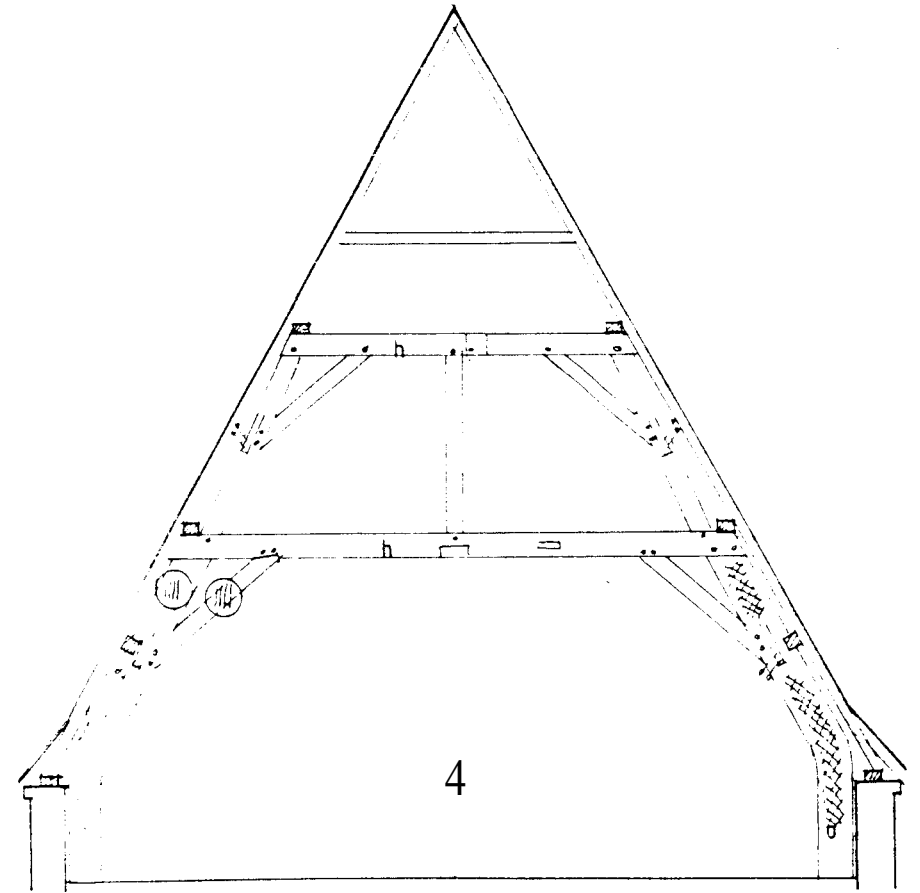
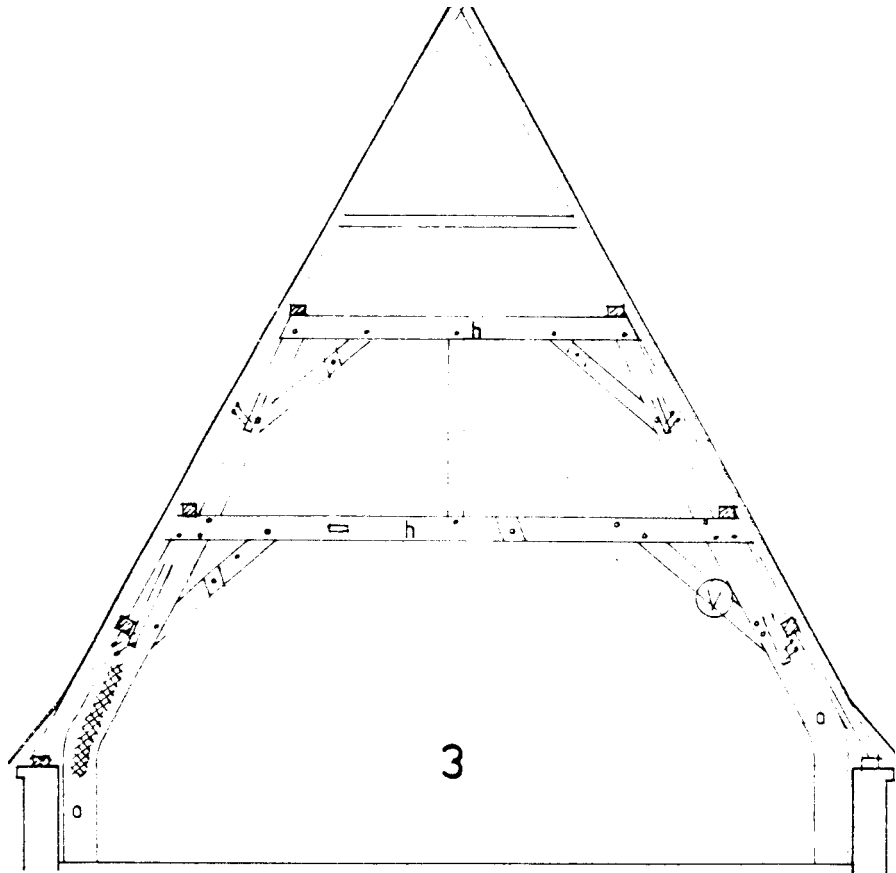
Met ons gesnuffel op de zolder van het oude Oirschotse raadhuis hopen we weer wat te hebben toegevoegd aan de geschiedenis daarvan. Hier past een woord van dank aan Antiquiteiten M. van der Steen, die ons in de gelegenheid hebben gesteld nog eens terug te komen op onze studie van weleer.

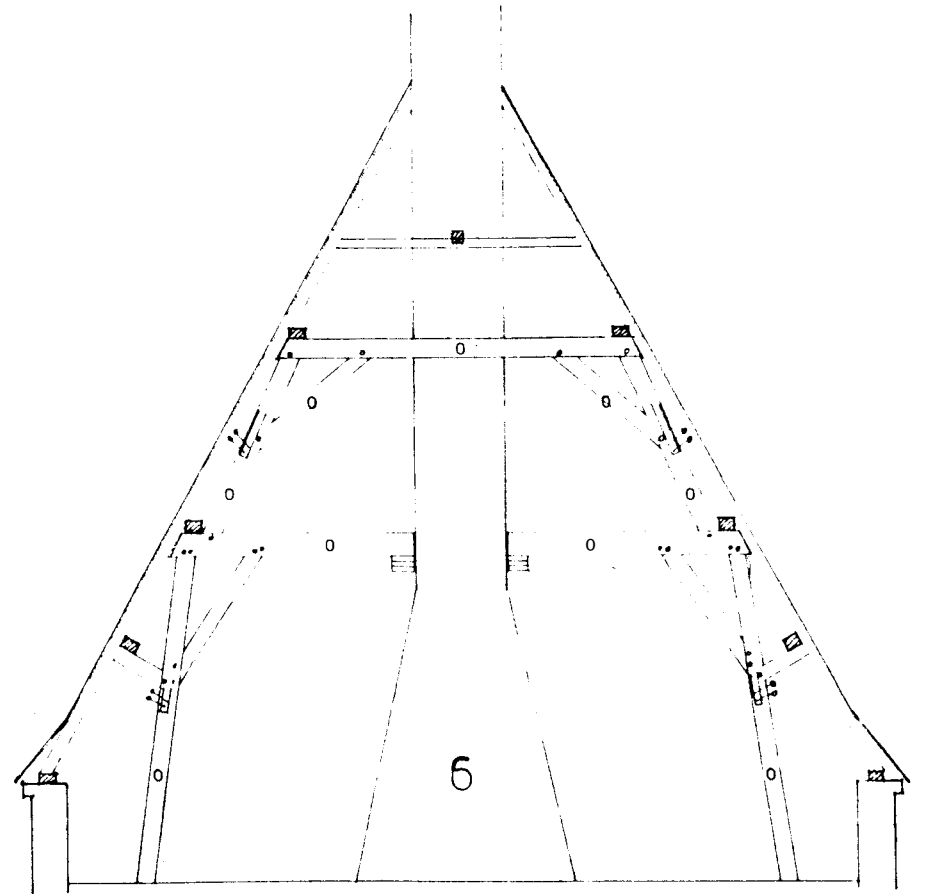
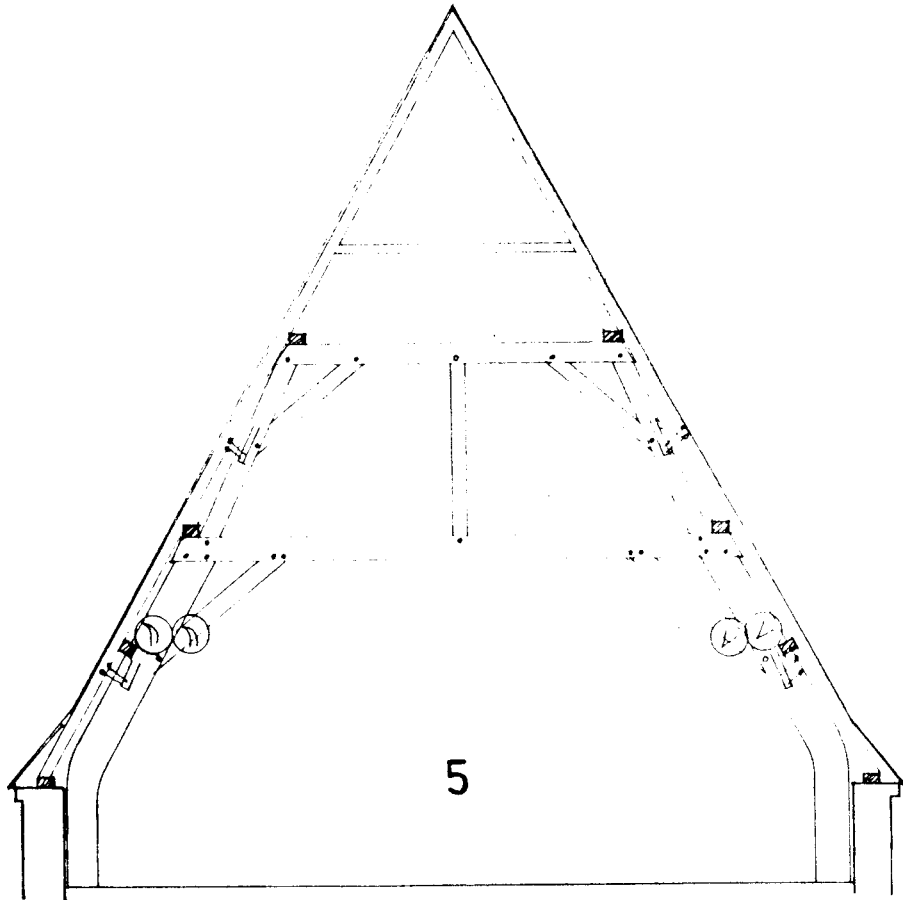
NOTEN

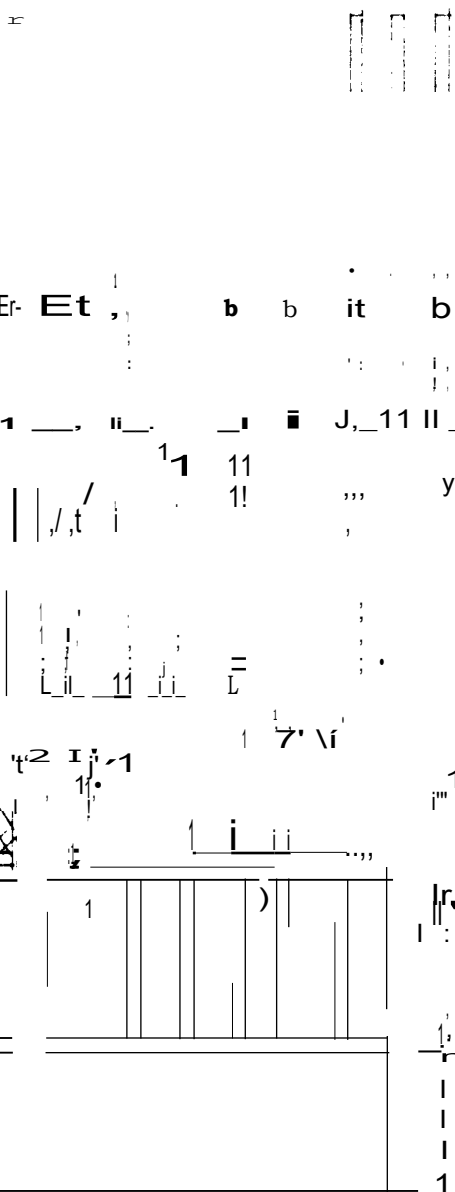
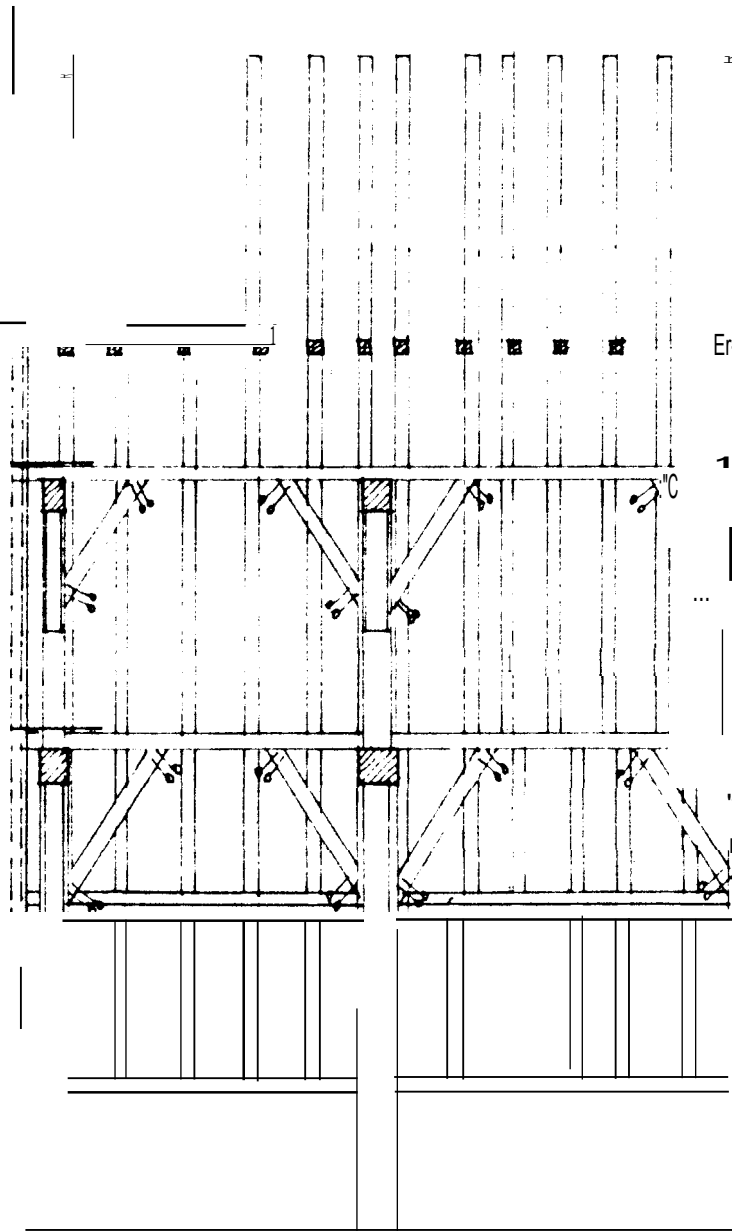
- Dit artikel is eerder gepubliceerd in *Brabants Heem*, jrg. 45 (1993), nr. 1 blz. 17-23.
1. *Oog op Oirschot* (red. H. Mijland, L. van Hout, J. Lijten, Oirschot 1991): H. Strijbos, *Het laat-middeleeuwse raadhuis van Oirschot*
 2. Voor benamingen en de constructiewijze van kapconstructies uit de late middeleeuwen is gebruik gemaakt van het standaardwerk op dat gebied: H. Janse, *Houten kappen in Nederland, 1000-1940*, Delft/Zeist 1989. De 'bouwhistorische verkenning' van de kapconstructie van het raadhuis vond plaats in de winter 1992-1993.
 3. *Oog op Oirschot*: J. Lijten, *Het centrum van Oirschot, Vrijthof en Markt*
 4. *Oog op Oirschot*: H. Strijbos, *Het laat-middeleeuwse raadhuis van Oirschot*

Tekeningen 1:1 t60s

2

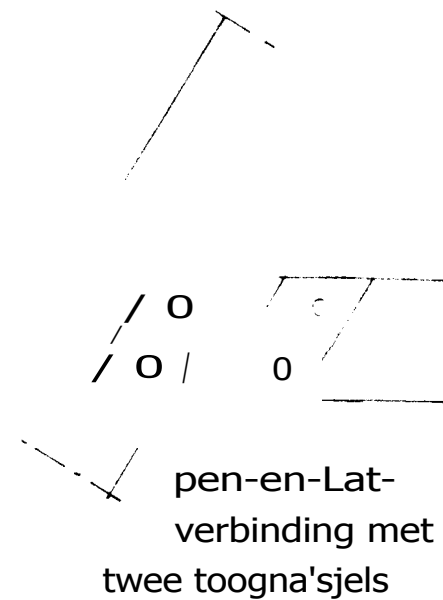
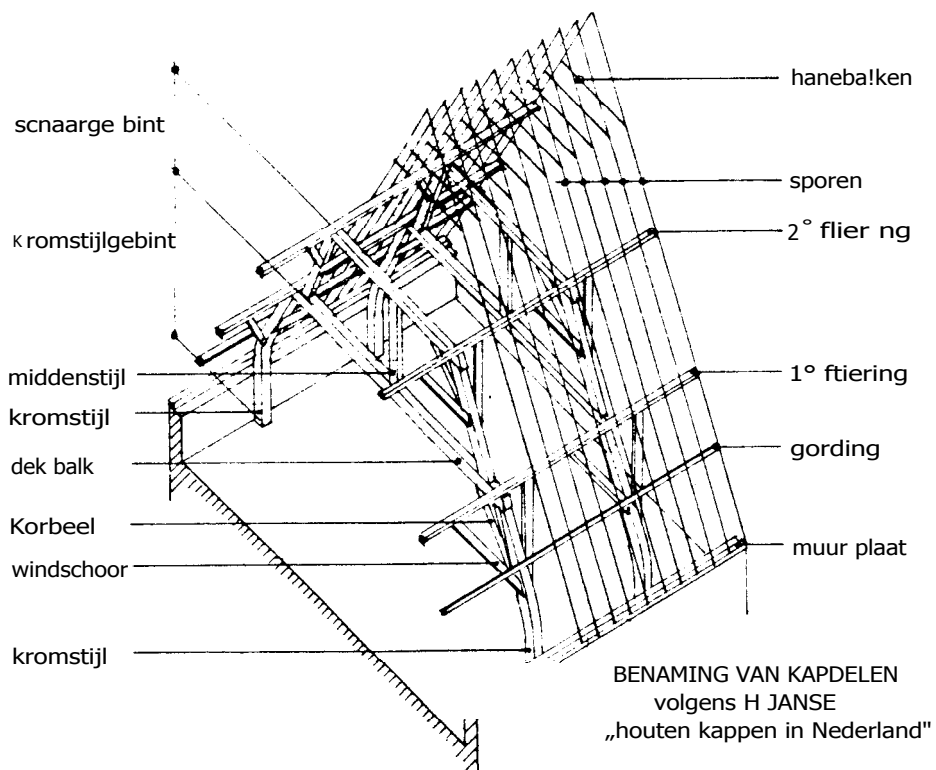
3

4

5

6

DOORSNEDE A-B

toognagels

gespijkerde constructie

h hergebruikte delen

n nieuwe delen

o vermoedelijk oorspronkelijke delen

40' brandsporen

'liw telmerken

III. 'DUDOK' IN VELDHOVEN

door Jacques Bijnen

Wie Dudok zegt, zegt Hilversum. Geen gemeente wordt in haar verschijning zo bepaald door het werk van één architect als deze middelgrote stad in Noord-Holland. Naar ontwerp van Wilhelmus Marinus Dudok (1884-1974) bouwde Hilversum een raadhuis, meerdere schoolgebouwen, woonbuurten, badhuizen en andere bouwwerken. Dudok was een selfmade architect, die zich ontwikkelde als een 'all round bouwmeester'. Zijn sobere en functioneel aandoende stijl is terug te voeren naar de elementaire vormen als de rechthoek en de lijn. Hij trachtte een eigentijdse vormtaal te vinden, afgestemd op de functie van het bouwwerk. Dudok maakte hierbij gebruik van de toepassingsmogelijkheden die nieuwe constructiemethoden gaven door de ontwikkelingen van nieuwe bouwmaterialen en nieuwe technieken. Vooral bij zijn ontwerpen van huizen streefde hij er naar deze 'open' te maken. Dit laatste bereikte Dudok door toepassing van veel glas, waardoor licht en dus veel zon makkelijk konden toetreden. Het spreekt vanzelf dat ook andere bouwkundigen die in deze eeuw werkten, ontwerpen maakten, die associaties opwekken met overeenkomstige stijlkenmerken van Dudok; dit geldt natuurlijk over en weer. Deze stroming wordt aangeduid met het 'Nieuwe Bouwen' of 'Nieuwe Zakelijkheid'. Vooral in de periode 1920-'40 deed de hier bedoelde vernieuwingsbeweging van zich spreken. Dudok heeft in deze groep architecten een klinkende naam veroverd. Een woning met de typische bouwkundige kenmerken van hem staat aan Kapelstraat-Zuid 8, in Veldhoven (Meerveldhoven). (Zie afbeelding 1.) Dit huis werd in de tweede helft van 1937 door verbouw van een bestaande woning gerealiseerd. Opdrachtgever was de eigenaar J.C.M. (Kees) van der Meeren. P. van Grootel Bouw-Exploitatie en Handelsmy. N.V. te Eindhoven voerde het werk uit. In werkelijkheid bleef bij deze gedaanteverandering alleen de oorspronkelijke plattegrond met de benedenruimten (inclusief de hoogte van de plafonds) vrijwel ongewijzigd; met uitzondering van een aangebouwde garage en halfronde serre. (Zie afbeelding 2.) Omdat op de bewaard gebleven (ver)bouwtekening alleen de naam van bouwbedrijf van Grootel staat, onderzochten we de mogelijke betrokkenheid van Dudok bij de vormgeving van dit huis.

Dudok-achtig

Om enig inzicht te krijgen in de rol van de architect bij de verbouwing van de woning aan de Kapelstraat, dienen we iets te weten van de samenwerking en de contacten tussen enkele ondernemers bij een bouwproject in Eindhoven. In mei 1937 werd in Eindhoven de realisatie van het plan Tuindorp De Burgh, beter bekend als het Witte Dorp, aangekondigd. De woningen zouden worden

gebouwd door P. van Grootel bouwexploitatie en handelsmy. De verkoop aan particulieren gebeurde door makelaarskantoor J.G.A. (Jan) van der Meeren. Voor het ontwerpen van het bouwplan had men Dudok aangetrokken, in die tijd al een vermaard architect met een drukke praktijk maar een klein bureau. Bestek en werktekeningen werden tot en met het peil van de belangrijkste (visuele) details door Van Grootel gemaakt. Vandaar dat de bemoeienis van de architect niet volledig was.

Van der Meeren, de opdrachtgever van de verbouwing aan de Kapelstraat, was een broer en deelgenoot van de makelaar en had ook mede bouwbedrijf Van Grootel opgericht. Door deze verstrengeling van betrekkingen ligt het voor de hand dat het ontwerp voor de verbouwing van het huis voor Van der Meeren kwam van de tekentafel van zijn zakenrelatie Van Grootel, die in die tijd een grote ervaring had met de Dudok-stijl en toen als het ware fungeerde als kantoor voor Dudok. Een reden waarom we tevergeefs de naam Dudok op de betreffende bouwtekening van het pand te Meerveldhoven zoeken. De Veldhovense woning is dus zeker geen origineel Dudok-pand maar Dudok-achtig verbouwd. In dit geval is sprake van een zeer geslaagde imitatie van de stijl van Dudok, omdat de villa tot en met het niveau van de essentiële details de kenmerken toont van deze architect.

Kenmerken

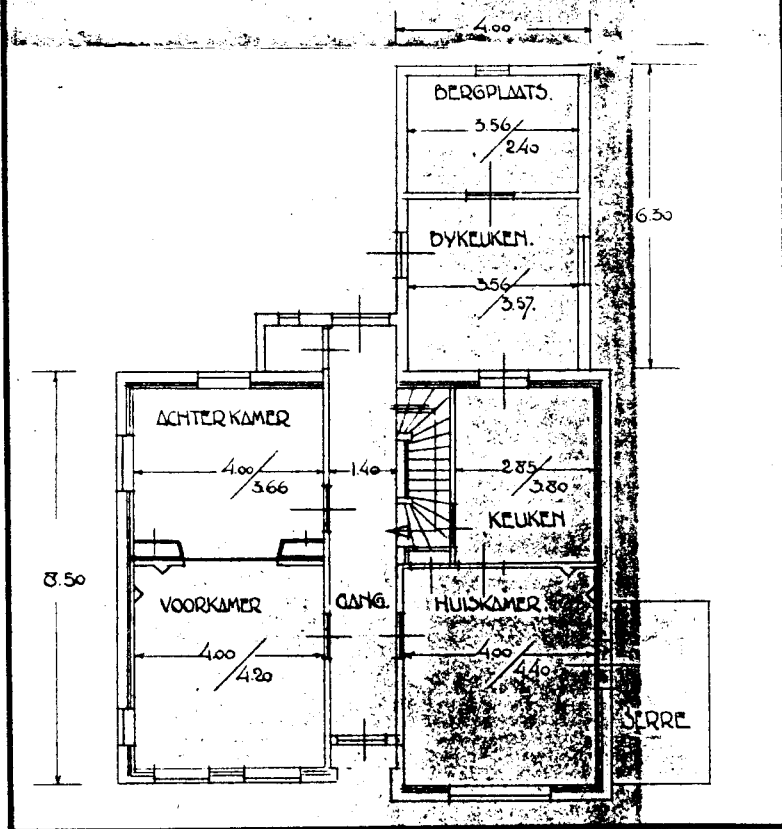
Inwendig is de indeling van deze woning niet opzienbarend en in ieder geval conventioneeler dan de gevels suggereren.

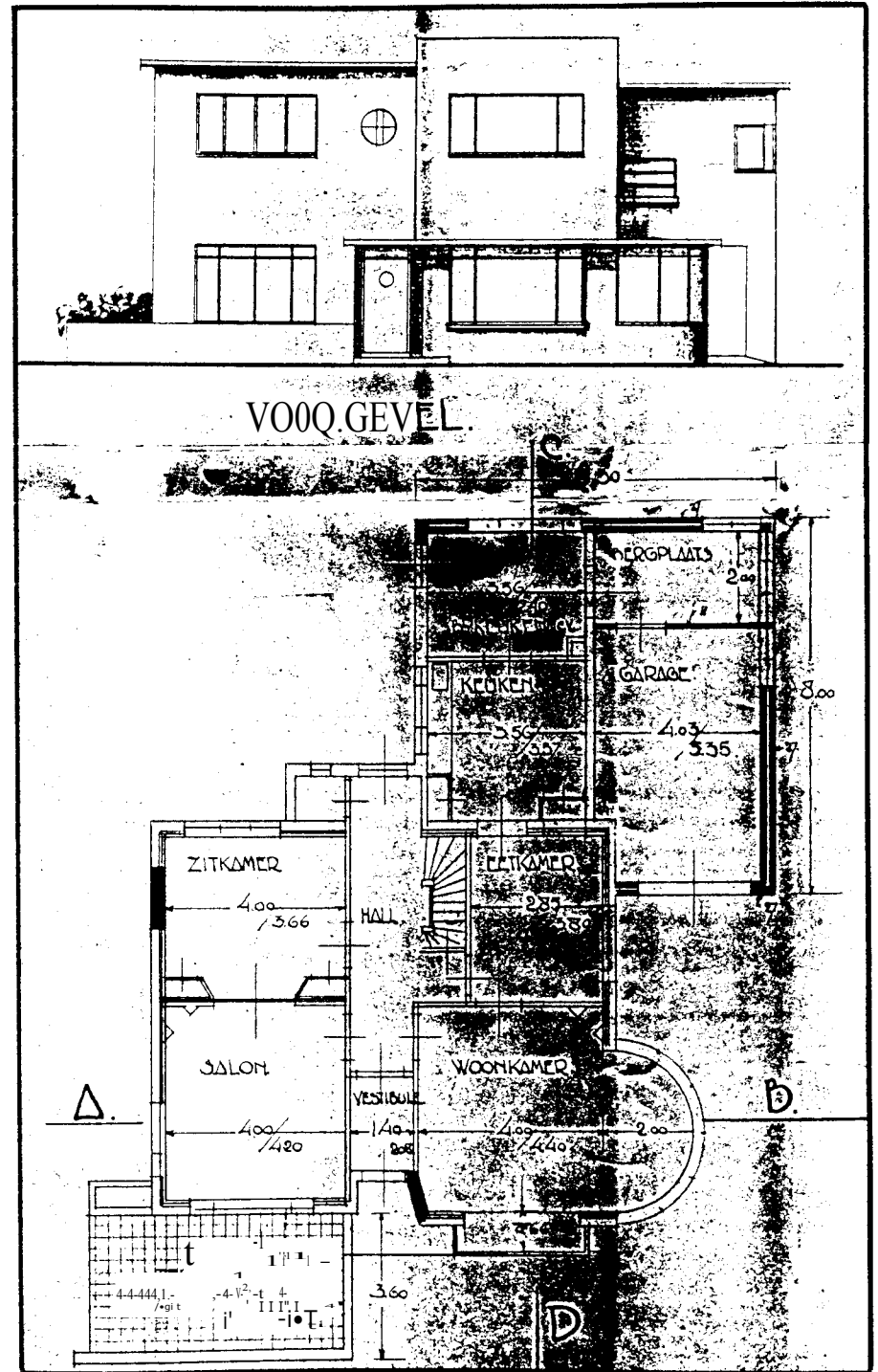
Afbeelding 1.
Villa in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid, aan de Kapelstraat-Zuid 8 in Veldhoven (Meerveldhoven). (Foto: Collectie Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven, situatie juli 1995).

bEgáarlDr... VOOR.GIVELi.

Afbeelding 2.
 De bestaande en
 nieuwe voorgevel
 van het grondplan
 op de bouwteke-
 ning uit 1937.
 (Archief bouw-
 vergunningen
 gemeente
 Veldhoven,
 inv. nr 1180).

Het uiterlijk van deze villa is het meest opvallend. Vooral de fraaie proportioneering met als meest in het oog springende kenmerken de witte bepleistering van de muren, het platte dak met ()verstekende randen, een balkon bestaande uit een betonnen plaat met metalen hek van buizen. Veelal grote ramen, rechthoekig van vorm met metalen kozijnen, terrasdeuren en een garage. Modern, zeker voor die tijd.

Monument

Ook bouwwerken van de zogenoemde 'jongere bouwkunst en stedenbouw' kunnen worden voorgedragen als officieel beschermd monument. Hieronder vallen vooral bouwwerken die een bepaalde architectuur-stroming vertegenwoordigen uit de periode midden vorige eeuw - Tweede Wereldoorlog. In 1991 is een begin gemaakt om te komen tot een verantwoorde groep van in bescherming te nemen jongere monumenten (1850-1940). Intussen is voor Veldhoven een lijst van gebouwen, uit voornoemde periode, die voor bescherming in aanmerking komen, opgesteld. Na selectie zijn hiervan tien gebouwen door de raad aan de minister voorgedragen om te worden toegevoegd aan de lijst van officiële monumenten. Een pand, uit de 'jongere bouwkunst en stedenbouw', dat bij deze groep van 'nieuwe' monumenten hoort is de woning aan de Kapelstraat-Zuid 8 in Veldhoven.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR:

- Herman van Bergeijk, Wilhelmus Marinus Dudok: architect-stedenbouwkundige, 1884-1974, Naarden 1995.
- Hans Hoekstra en Ed Marcélissen (redacteurs), 50 jaar het Witte Dorp in Eindhoven 1939-1989 van Dudok, Eindhoven 1989.
- Concept-selectie Monumenten Selectie Project voor de gemeente Veldhoven 1850-1940, 1992.
- Cultuurhistorische Inventarisatie gemeente Veldhoven, 's-Hertogenbosch, 1983.
- Jacques Bijnen, Monumenten in Veldhoven: achtergronden en bijzonderheden, Veldhoven 1996. (Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven 7).

IV.

KEMPISCHE CURIOSA 36

EEN BEDRIJFSOVERNAME IN 1916

door J. Lijten

Bedrijfsovername is in onze tijd aan de orde van de dag. Megalomanie viert hoogtij, niet alleen op bedrijfsniveau maar evengoed op bestuurlijk niveau. En dan zijn daar bedragen mee gemeoid, die niet in miljoenen zijn uit te drukken.

Het is indertijd ietwat kleiner en eenvoudiger begonnen, zelfs met bedragen, waarvoor men tegenwoordig nauwelijks de pinpas uit de zak kan halen. Het idee van bedrijfsovername is echter ouder dan men mogelijk zou verwachten.

Terwijl er in de Oirschotse stoelenindustrie eerder sprake was van splitsing van bedrijven, nam de enige thans nog bestaande Oirschotse brouwerij in 1916 haar laatste cocurrent over. Het overnamecontract, dat in duplo werd opgemaakt, zal uit de nalatenschap van het overgenomen bedrijf verdwenen zijn, maar is in het archief van brouwerij de Kroon bewaard.

Anthony Somers, eigenaar-exploitant van hotel-café-restaurant-brouwerij de Zwaan, voorzitter en dirigent van harmonie Arti et Amicitiae, had op vele terreinen, waaronder het culinaire, een goede naam opgebouwd. De leeftijd van deze ongehuwde persoon ging echter een woordje meespreken, zodat ook de goede naam en het inkomen zienderogen achteruit gingen.

De onderhandelingen met Gerard de Kroon betreffende de overname van de brouwerij zullen dan ook niet veel tijd in beslag genomen hebben. Het overnamecontract van 18 januari 1916 is wel op zegel opgemaakt maar enkel door beide contractanten getekend.

De bepalingen zijn kort en duidelijk.

Anthony Somers belooft ten behoeve van Gerard de Kroon om met ingang van 1 maart 1916:

1. zijn brouwerij stop te zetten
2. deze niet te herbeginnen, verkopen, verhuren of op andere wijze van de hand te doen
3. geen agenturen in bieren te exploiteren
4. zijn bierafnemers aan de Kroon af te staan.

Daartegenover verplicht Gerard de Kroon zich om aan Somers met ingang van dezelfde datum gedurende vijf jaar maandelijks fl. 12.50 te betalen, te verrekenen elk halfjaar met fl. 75.-.

Deze betaling zou echter vervallen bij overlijden van Somers en wanneer zich een andere brouwer in Oirschot zou vestigen.

Nu is er geen andere brouwer in Oirschot gekomen, maar Anthony Somers stierf nog voordat de eerste betaling verviel en zelfs voor de ingangsdatum van het con-

tract, in februari 1916.

Hij had slechts verre familieleden, van wie niemand zin had om het hotel voort te zetten, zodat er een publieke verkoop volgde van het hotel-café-restaurant zonder de brouwerij.

In theorie was deze overname dus al niet duur; in de praktijk heeft ze zelfs geen cent gekost.

V. DE FAMILIE TEURLINCX EN HUN STOELEN- EN WIELDRAAIERSAMBACHT

door H. Teurlincx

(vervolg)

De voortschrijdende mechanische ontwikkeling en technische vooruitgang in de fabrieken, waardoor de productie stijgt en het product goedkoper kan worden gefabriceerd, was ook voor de Oirschotse industrie aanleiding om te gaan mechaniseren. Cornelis vroeg op 25 mei 1903 een hinderwetvergunning aan voor het in bedrijfstellen van een petroleummotor in zijn werkplaats.

In de notulen van B en W van Oirschot staat een en ander beschreven:

De voorzitter legt over een verzoekschrift van Cornelis Teurlincx, stoelenfabrikant, alhier, houdende verzoek tot het in werking brengen van een petroleummotor in zijn stoelenfabriek onder deze Gemeente Sectie F nummer 3133.

Wordt besloten dit door afkondiging ter algemene kennis te brengen de aangelande eigenaren van dit verzoek in kennis te stellen, de stukken gedurende 14 dagen ter secretarie ter visie te leggen, den Inspecteur van den Arbeid in de le Inspectie hiervan in kennis te stellen en de zitting tot het aanhoren van bezwaren te bepalen op Maandag 29 Juni a.s.

En van de zitting van B en W op 29 juni 1903 is genotuleerd:

Heden de 29 sten Juni is door Burgemeester en Wethouders gehouden de zitting, bedoeld bij artikel 7 - 1e lid der Hinderwet tot het aanhoren van mondelinge en het ontvangen van schriftelijke bezwaren tegen het in werking brengen van een petroleummotor in zijne fabriek onder deze Gemeente, kadaster Sectie F nummer 3133.

Op welke zitting geen schriftelijk bezwaren zijn ingebracht en niemand is verschenen.

De Secretaris, Burgemeester en Wethouders van Oirschot,

H.de Vocht Breton van Lith

In het correspondentieregister van B en W van Oirschot is onder rubriek 1703 het volgende opgetekend:

*Aan Inspectie van de Arbeid
Ie Inspectie Breda*

13 Juni (1903) Hinderwet

Kennisgeving verzonden van het verzoek tot vergunning om te mogen plaatsen een petroleummotor in zijne fabriek - kadaster Sectie F nr 3133 te Oirschot van C. Teurlinx.

aan: J.Kuipers, M.v.d.Pol, wed. B.H.Philippart, Nederl.Herv.Gemeente, Israelitische Gemeente, Sint-Joris Gasthuis, Hendrik Blanken, wed. A.van Kollenburg, allen te Oirschot.

In de vergadering van 30 juni 1903 valt het besluit:

Burgemeester en Wethouders van Oirschot, gezien het verzoek van Cornelis Teurlinx, stoelenfabrikant, alhier tot het in werking brengen van een petroleummotor, bestemd voor het drijven van verschillende werktuigen in zijne fabriek, onder deze Gemeente kadaster Sectie F nummer 3133.

Overwegende, dat de stukken gedurende 14 dagen ter secretarie hebben gelegen.

Overwegende, dat de verrichte kennisgeving aan de aangelande eigenaren en den Heer Inspecteur van den Arbeid in de 1 e Inspectie zijn gedaan en dat de zitting van 29 Juni j.l. deswege gehouden geen mondelinge of schriftelijke bezwaren zijn ingebracht,

Besluiten

Aan Cornelis Teurlinx, stoelenfabrikant alhier, diens erven of rechtverkrijgenden vergunning te verlenen tot het in werking brengen van een petroleummotor in zijne bovengenoemde fabriek.

En zal dit besluit door afkondiging ter algemene kennis worden gebracht.

De Secretaris, Burgemeester en Wethouders van Oirschot,

H.de Vocht Breton van Lith

In een brief van B en W van 7 september 1903 wordt aan de Inspectie van de Arbeid te Breda medegedeeld:

Ter voldoening aan Uw schrijven van 28 Augustus 1903 heb ik de eer U te berichten dat de inrichting van C. Teurlinx reeds is voltooid en in werking gebracht. De termijn door het gemeentebestuur bepaald was 1 September.

Vanaf die datum, dus vóór 1 september 1903, heeft het bedrijf van de Gebroeders Teurlinx de status van fabriek.

In het gemeenteverslag van 1904 wordt op bladzijde 40 onder hoofd "Fabrieken" voor het eerst de stoelenfabriek van de Gebr. Teurlinx genoemd met een bezetting van 8 mannen en 3 jongens, totaal 11 personen. De mechanische drijfkracht van de petroleummotor had een vermogen van 3 pk ofwel 2,2 kW.

Aan de onderzijde van het betreffende verslag staan twee opmerkingen geplaatst met betrekking tot de industrie en werknemers; deze zijn:

1 e Fabrieken zijn inrichtingen, waarin 20 of meer arbeiders werkzaam zijn, benevens die met een getal van minder dan 20 arbeiders indien daarin van mechanische beweegkracht stoom, water, gas etc. gebruik gemaakt wordt.

2 e Tot kinderen worden in verband met de wet van 19-9-1874 (Staatsblad 130) gerekend de personen van volbrachten 12 jarige tot volbrachten 16-jarige leeftijd. Alle anderen zijn volwassenen.

De gemeenteverslagen geven weinig informatie en beginnen pas in 1851 op grond van de in werkingtreding van de Gemeentewet op 29 juni 1851.

De verslagen van 1851-1858 en van 1865-1880 zijn op het punt van beroepen of ambachten incompleet.

Er wordt in het geheel geen melding gemaakt van stoelenfabrikage, terwijl vele jaren vo& 1881 of zelfs vo& 1865 al sprake was van een stoelenmakerij. In de verslagen van de jaren 1859-1864 is er sprake van drie tot zelfs negen houtdraai-erijen. Vanaf 1881 spreekt men van twee stoelenfabrieken (Amerikaanse staat er achter) met totaal 10 mannen en 5 jongens. Die stoelenfabrieken zijn Gebroeders Teurlinx en C.H. Teurlinx en Meijers.

De Meijerische Courant van dinsdag 18 oktober 1904 maakte zelfs gewag van een Oirschotse stoelenindustrie en woordelijk staat er:

Oirschot, In de zeer beduidende industrie, die geboden wordt in de fabrieken van Amerikaanse stoelen neemt de bedrijvigheid meer en meer toe. Talrijke werklieden vinden hier arbeid en het werk hunner handen is gunstig bekend over heel Europa. Om de belangen der patroons te behartigen wordt thans een bond opgericht, waarvan de beste gevolgen worden verwacht.

De alom heersende vraag met betrekking tot de stoelenfabrikage is, waar het hout van betrokken werd. In de achttiende eeuw gaf dat geen probleem, want bossen in de nabijheid zorgde voor het nodige hout, welke eerst gezaagd moesten worden tot planken om daarna bewerkt te worden tot stoel. Met de komst van het Amerikaanse stoeltype werden er hogere eisen gesteld aan het materiaal en ook het gebruik van andere houtsoorten nam toe.

Zo werd het hout door Cornelis Gerardus betrokken van een houtzagerij uit Culemborg. Bij navraag in familiekring kwam naar voren, dat dit de firma A.S. Verwoerd was. Deze firma is rond 1980 verplaatst naar Varik (gemeente Neerij-

nen) en verkeerde sinds 1985 in financiële moeilijkheden en is daarna failliet verklaard.

Dat Cornelis vele jaren en zelfs vóór 1904 veel hout betrok van genoemde firma, bewees het cadeau, dat hij en zijn vrouw Maria Josephina Geelen ten geschenke kregen bij hun 121/2-jarig huwelijk op 9 november 1904. Dat cadeau was een zilveren roomstel.

Brand.

Op 4 september 1911 brak brand uit bij de familie C. Teurlinx met alle nare gevolgen van dien.

Het Noordbrabantsch Dagblad Het Huisgezin van 5 september 1911 berichtte hierover:

*Oirschot, 4 Sept. Hedenmorgen omstreeks half zes ontstond brand in de stoelenfabriek van C. Teurlinx, fabriek en woonhuis werd een prooi der vlammen alle huisgenoten moesten ijlings vluchten om zichzelf te redden een grote partij stoelen en tafels die voor verzending gereed stonden, alsmede de geheele inventaris en machinerieën der fabriek alles is verbrand. Door hulpvaardigheid der andere fabrikanten zal de fabriek op den zelfde voet worden voortgezet en wij hopen dat binnen korten tijd de fabriek weer zal zijn opgebouwd en in de gelegenheid zal zijn de geleden schade te herstellen.
Oorzaak onbekend.*

Ook de Meijerijische Courant van 5 september 1911 gaf een verslag over de brand:

*Ernstige brand.
Oirschot, Maandagmorgen te circa 5 1/2 uur ontstond alhier brand in de Amerikaanse stoomstoelenfabriek bij den Heer C. Teurlinx binnen eenige oogenblikken was deze werkplaats en diens woning benevens den geheelen fabriek inventaris en huisraad een prooi der vlammen, persoonlijke ongelukken kwamen niet voor. De oorzaak is onbekend, assurantie dekt de schade.*

Hoe groot het geraamd bedrag van de schade en het verzekerd bedrag was, is te lezen in het *Verslag over de toestand der Provincie Noord-Brabant over het jaar 1911* op de bladzijden 100-101 onder het hoofd *Branden*.

*Gemeente Oirschot: datum 4 sept.
Aard van het eigendom: stoelenfabriek
Geraamd bedrag der schade aan:
Onroerend goed f 3000,-
Roerend goed f 4000,-*

Het eigendom was verzekerd tegen een bedrag van:

*het onroerend goed f 2000,-
het roerend goed f 4400,-*

Spoedig daarop diende Cornelis Gerardus Teurlinx een verzoek in om te mogen herbouwen en volgens de notulen uit de vergadering van B en W van Oirschot, gedateerd 16 september 1911 is het volgende op te maken:

*Burgemeester en Wethouders van Oirschot
Beschikkende op het verzoekschrift van
Cornelis Teurlinx, Stoelenfabrikant, wonende
te Oirschot om te mogen overgaan tot stichting
van een woonhuis op het perceel kadastraal
bekend Gemeente Oirschot Sectie F nummer 3133
Gelet op artikel 5 eerste lid, sub a der woningwet*

Besluiten

Aan Cornelis Teurlinx voornoemd vergunning te verlenen om op het terrein gelegen te Oirschot kadastraal bekend Gemeente Oirschot Sectie F nummer 3133 te bouwen overeenkomstig door adressant in duplo ingediende tekening en bestek waarvan een door Burgemeester en Wethouders van Oirschot gewaarmerkt exemplaar aan adressant zal worden uitgereikt terwijl het andere in het gemeente archief zal worden gedeponeerd.

Op 19 september 1911 berichtte de Meijerijische Courant, dat met de herbouw was begonnen en het werk was opgedragen aan J. Louwers, aannemer te Oirschot en in hetzelfde blad van 28 september staat:

Oirschot, 27 Sept. Met genoeg voor patroon en werklieden kunnen wij melden dat waar de gerenommeerde fabriek van Gebr. Teurlinx, alhier 4 Sept. door een ernstige brand werd verwoest, dezer dagen de nieuwe fabriek met woonhuis is aanbesteed en dat voor deze in gebruik wordt genomen voor een geschikte werkplaats is gezorgd.

Na de vervelende gebeurtenissen van september 1911 vond er op 14 april 1913 een feestelijke herdenking plaats. Op die dag herdacht de eerder genoemde heer F. Dekkers de dag, waarop hij voor 40 jaar geleden in dienst trad bij de firma Gebroeders Teurlinx. Om veertig jaar hij één baas in dienst te zijn, moest er toch wel een goede verstandhouding geweest zijn tussen de baas en werklieden. In 1873 begonnen bij de firma Gebroeders A. Teurlinx had hij gewerkt onder leiding van Antoon Teurlinx en zijn moeder, daarna onder leiding van Frans en vervolgens Cornelis Gerardus vanaf 1885.

3 Juli 1913.

80.32.

E. Dekkers 8/4 - 1 **Je i6, c**

W itheirmina, dr 7f "ler ne J,

2.1Smennr a60 9/14Urtnn, Pfflime4 van

GeaQ, d4an enz., enz., enz.

Oh de voordracht, van Onzen Minister van Landbouw, ¹F₁ hcid en Handel van 28 Juni 1913, 110.188, Kabinet;

Haften iteldnvo'd -n en verstaan:

41-2 toe te cennen de aan de Orde van Oranje-tla; lau verbonden
7ere-medaille, in nnoNS, aan 7. Drxmls, wertezaan bij O. 'Empllmix, otoelanfabrilcanc, te omseñom, met bepaling, dat het ter zWca dezer onderschcidinr uit te retten diploma, avereericonntirartihel 44 der wet van 3 October 1843 /Stbl. 'O.47Y, zal zijn vrijgesteld van zegelrecht.

Onze voornoemde rininter ie bel art, met de uitvoering van dit herluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Kanselier der Orde van den Sederlandnchen Leeuw, tevene Kaneelier der Orde van Oranje-Sannau.

Het Loo, den 3 Juli 1913.

wiufrip INA.

ne mini₁ter van Landbou7,
lf terbeid en Handel,

/ret:/ A.S. TALMA.

colt:

Acco,deert met, delzelfi Oririneel.
Oe Pirect.tr van het Kabinet der Konlitrin,
Bij arvezen,

C. O. G. de Graaf

Kan-,=11r nvr' van 'Pm 'Indarlandrehen Leeuw
tevanr gang)lior r,d, ran n-anj,-lagnsau.

Toekenning koninklijke onderscheiding aan E Dekkers voor 40 jaar trouwe dienst hij de fa. Gebr. Teurlincx

Frans Dekkers was op de dag, dat hij 40 jaar in dienst was, de leeftijd van 70 jaar gepasseerd.

Aangezien in die tijd (v6ér de Eerste Wereldoorlog) nog geen algemene ouderdomsregeling bestond en/of een pensioenfonds, was het een heel normale zaak, dat men door bleef werken, althans zolang als men daartoe in staat was.

Cornelis Gerardus Teurlincx wilde dit heuglijke feit niet ongemerkt voorbij laten gaan en besloot om voor zijn trouwe medewerker een koninklijke onderscheiding aan te vragen, welke hem op 3 juli 1913 verleend werd. Van deze gebeurtenissen was in de Meijerijische Courant van 12 april en van 10 juli 1913 melding gemaakt en waarvan hieronder de volledige tekst wordt weergegeven.

Meijerijische Courant van Zaterdag 12 april 1913:

Oirschot,

Als blijk van goede verstandhouding tusschen patroon en werklieden geldt wel het feit dat de heer C. Dekkers deze week den dag herdenkt waarop hij voor veertig jaar in dienst trad bij de firma Gebr Teurlincx, oudste Amerik. Stoelenfabriek hier te lande. Trof deze firma voor een paar jaren een grote ramp door dat hare fabriek met woonhuis totaal in asch gelegd werd, thans verheugt zij zich in voorheen ongekend bloei die de firma door haar degelijk en net fabrikaat verworven heeft en daarom ziet zij hare clientele dagelijks uitbreiden.

Meijerijische Courant van 10 juli 1913:

Oirschot, Een welverdiende onderscheiding viel de Heer Francis Dekkers Maandag j.l. te beurt.

Genoemde Dekkers, die voor veertig jaren geleden bij de firma C. Teurlincx Amerikaans Stoom Stoelenfabriek, als werkmán in dienst trad, had het voorrecht van Hare Majesteit de Koningin, voor trouwe dienst, de Orde van Oranje-Nassau verbonden eere-medaille in brons te ontvangen.

Zooals te begrijpen is, was deze dag niet ongemerkt voorbijgegaan. De jubilaris ontving van alle kanten bewijzen van sympathie, terwijl hij van voornoemden firmant een prachtig cadeau ontving.

Personeelsbestand.

Hoewel de gemeenteverslagen van Oirschot voor wat betreft het aantal werkenden in de bedrijven verre van betrouwbaar zijn, is er toch een en ander te interpreteren.

In de verslagen vanaf 1881 is voor het eerst sprake van twee stoelenfabrikanten (Amerikaanse) met een totale bezetting van 10 mannen en 5 jongens, met andere woorden 10 personen boven 16 jaar en 5 personen onder 16 jaar.

In 1882 en 1883 zouden er 10 mannen en 6 jongens werken, waarvan volgens dat zelfde verslag er bij de firma C.H. Teurlincx 8 mannen en 6 jongens werkzaam zijn, zodat er bij de Gebroeders maar 2 mannen werken.

Volgens dezelfde berekeningen werkten er bij de Gebroeders Teurlincx in 1884 vier mannen en drie jongens; in 1885 was dat aantal vier mannen en één jongen en in 1886 waren er zes mannen en één jongen werkzaam.

Pas in 1904 wordt het aantal personeelsleden van de beide fabrikanten apart genoemd en zou er sprake zijn van acht mannen en drie jongens, die bij de Gebroeders Teurlincx werkzaam zijn.

In 1905 werkten er 8 mannen en 4 jongens; in 1906 10 mannen en 2 jongens. Dat is ook het geval in 1911 en 1912.

In 1913 en 1914 is het aantal 11 mannen en 7 jongens en in de jaren 1915 tot en met 1918 werkten er 11 mannen en 2 jongens.

In het gemeenteverslag van het jaar 1919 zou er sprake zijn van 2 mannen en 1 jongen, die bij de firma Gebroeders Teurlincx werkzaam zijn. Verder wordt volgens hetzelfde verslag het bedrijf geleid door de weduwe Teurlincx.

Op 29 maart 1920 overleed Cornelis Gerardus Teurlincx vrij onverwacht. Hij had sinds juli 1885 leiding gegeven aan de firma. Op het moment van zijn verscheiden bleek er geen geschikte opvolger te zijn en de zoons, die nog thuis woonden, waren te jong of niet voldoende gemotiveerd om de zaak voort te zetten.

Maria Josephina Geelen, zijn eerste vrouw was reeds op 7 januari 1905 overleden en Cornelis, die met 8 jonge kinderen, waarvan de jongste een paar weken oud was, achterbleef, hertrouwde op 7 mei 1906 met Johanna Cornelia Latour. Uit dat huwelijk werden drie kinderen geboren.

Hoe het personeelsbestand op dat moment precies was, is niet bekend.

De plotselinge dood van Cornelis had tot gevolg, dat er moest worden uitgezien naar een geschikte opvolger of waarnemer. De opvolger werd gevonden in de persoon van Johannes Cornelis Briaire, de aanstaande zwager van Antonetta Maria Teurlincx, dochter van Cornelis Gerardus Teurlincx en van Maria Josephina Geelen.

Mede als gevolg van de heersende malaise van na de Eerste Wereldoorlog en de neergang van het bedrijf, besloten de erven van Cornelis Gerardus Teurlincx het bedrijf te verkopen. Dat was op 29 september 1921. In het dagregister van 8 december van dat jaar is een en ander met betrekking tot de verkoop beschreven:

Ten verzoeken van:

1 Cornelia Latour, fabrikante, weduwe van Cornelis Gerardus Teurlincx uit eigen hoofde als moeder-voogdes over de drie minderjarige kinderen uit haar gemeld huwelijk geboren.

2 Petrus Latour, brievenbesteller, toezienend voogd over de minderjarige kinderen van Cornelia Latour,

3 Maria Francisca Teurlincx, allen wonende te Oirschot

4 Johannes Herinanus Teurlincx, brievenbesteller, wonende te Beverwijk.

5 Augustinus Johannes Jozef Teurlincx uit eigen hoofde wonende te Utrecht en voogd over Franciscus Antonius,

Carolina Josephina en Cornelis Hendrikus Teurlincx,

6 Gerardus Hendrikus Geelen, wonende te Utrecht, toezienend voogd over de minderjarigen,

7 Josephus Adrianus Briaire, ambtenaar Nederlandse Spoorwegen, wonende te Tilburg, gehuwd niet Antonetta Maria Teurlincx,

8 Johannes Josephus van den Berg, spinmeester, wonende te Tilburg, gehuwd met Johanna Louise Teurlincx is door mij notaris Cornelis Adrianus Mertens overgegaan tot de voorlopige toewijzing van de onroerende goederen, waarvan de finale verkoop op 29 September 1921 plaats vindt.

De fabriek annex huis, groot 7 are 40 ca wordt door Johannes Cornelis Briaire, meubelmaker te Tilburg, die ten deze is verschenen, gekocht voor zichzelf en als mondelinge lasthebber van en insttaande en zich sterkmakende voor de minderjarige mede-eigenaren Franciscus Antonius Teurlincx en Cornelis Hendrikus Teurlincx stoelenmakers, wonende te Oirschot.

De prijs bedraagt f 7050,-.

Hiermede werden Johannes Cornelis Briaire eigenaar en Franciscus Antonius Teurlincx en Cornelis Hendrikus Teurlincx mede-eigenaren van de firma Gebroeders Teurlincx.

Indien de gegevens van het Gemeenteverslag van Oirschot over de jaren 1919 tot en met 1922 juist zijn, zouden de drie eigenaren de enigen zijn geweest, die werkzaam waren. De cijfers spreken van 2 mannen en 1 jongen.

Na een jaar bleek het resultaat erg pover te zijn, want in oktober 1922 viel het besluit de gehele fabriek annex huis te verkopen.

In de Meijerij'sche Courant van zaterdag 7 oktober 1922 verscheen een mededeling omtrent de verkoop, waarin notaris Mertens te Oirschot op verzoek van de kinderen C. Teurlincx c.s. publiek zal verkopen:

Een weldoortimmerd gerieflijk ingericht burgerwoonhuis aan de Kanaalstraat te Oirschot met annexe werkplaats, stal, erf en tuin, groot 7,40 aren.

Aanvaarding werkplaats dadelijk, het huis op 24 juni en de tuin 15 maart 1923.

In het geveilde is gevestigd de sfoelenfabriek der firma GebrTeurlincx. De koper krijgt het recht dien van ouds bekende naam te voeren etc. etc.

De publieke verkoop vindt plaats op 17 oktober 1922 om 10 uur voormiddag en betreft ook de gehele inventaris van de stoelenfabriek benevens een partij stoelen, bewerkt hout, oliën, verfstoffen etc. etc.

Het dagregister van 29 november 1922 vermeldt, dat op verzoek van Johannes Cornelis Briaire, meubelmaker en Franciscus Antonius Teurlinx, huisschilder, beiden wonende te Tilburg, Augustinus Johannes Jozef Teurlinx, schrijver bij de Nederlandse Spoorwegen, wonende te Utrecht optredende als voogd van Cornelis Hendrikus Teurlinx en Gerardus Hendrikus Geelen, commies Nederlandse Spoorwegen, als toeziend voogd, door Notaris Mertens is overgegaan tot de voorlopige toewijzing van de onroerende goederen, waarna de finale verkoop plaatsvindt op 17 oktober 1922.

De fabriek met huis, groot 7,40 aren wordt gekocht door Gerardus Wilhelmus van Kempen voor de prijs van f 6540,- en hij zette de zaak voort onder de naam Gebr. Teurlinx, zoals blijkt uit de gegevens van de Kamer van Koophandel te Tilburg. Het tijdstip van vestiging was 1 november 1922 en het soort van bedrijf, dat werd uitgeoefend was: Stoelen - en meubelfabriek.

Gerardus Wilhelmus van Kempen was geboren te Oirschot op 12 december 1893 als zoon van Cornelis Johannes van Kempen en van Maria Helena Verspeek. Hij was gehuwd met Johanna Maria Wilhelmina van Vroonhoven, gehoorstig van Woensel. Gerardus vestigde zich op 6 december 1921 te Oirschot, komende van Oss waar hij werkzaam was als kantoorbediende.

Hij overleed te Eindhoven op 19 augustus 1939 aan de gevolgen van een motorongeluk.

Volgens de eerder genoemde Gemeenteverslagen van Oirschot werkten er in 1923 5 mannen in de zaak. Zo ook in de jaren 1924 en 1925 en in 1926 werkten er 4 mannen en 1 jongen.

In 1927 ging van Kempen over op elektrische aandrijving van de machines met een vermogen van 7,5 pk ofwel ruim 5,5 kW.

Hij had daartoe op 23 november 1926 een verzoek ingediend voor een vergunning tot het plaatsen en in bedrijf hebben van een electromotor van 7,5 pk. De vergunning werd hem op 7 januari 1927 verleend, welke in de notulen van de vergadering van Burgemeester en Wethouders van Oirschot werd vastgelegd:

*Aan G.W. van Kempen (firma Gebroeders Teurlinx)
wordt vergunning verleend voor het plaatsen van
een electromotor van 71/2 pk in zijn fabriek aan de
Kanaalstraat Sectie E ne 3133.*

Over het jaar 1927 werd in de gemeenteverslagen geen melding gemaakt van het aantal werknemers in bedrijven, maar in de verslagen van 1928 was sprake van 10 werknemers bij de Gebroeders Teurlinx en indien die gegevens juist zouden zijn, zou er van vooruitgang sprake kunnen zijn.

Samenwerking.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog besloten de Oirschotse stoelenfabrikanten tot een samenwerking te komen. Op 27 oktober 1917 kwamen de fabrikanten van de fir-

ma's C.H. Teurlinx en Meijers, Tret en fa. Erven en Co met elkaar overeen om een uniform minimum verkoopprijs in te voeren voor hun gefabriceerde stoelen en meubelen. Ook wat betreft de werklieden werden afspraken gemaakt en kon bijvoorbeeld het ene bedrijf geen werknemer van het andere bedrijf overnemen dan na kennisgeving.

Door de oprichting van de Rooms-Katholieke Vereniging van Fabrikanten van Oirschotse stoelen in 1919 werd de overeenkomst opgeheven. Bij de vereniging, die officieel op 11 september 1919 werd opgericht, sloten de volgende fabrikanten aan:

J. Beliën en A. Schilte namens N.V. de Oirschotse Stoelenfabriek, J. Nuijens namens C.H. Teurlinx en Meijers, P. van Leuven namens firma P. van Leuven-van Hout, A. van Zeist en J. Erven namens Erven en Co. en J. van Haaren namens N.V. Stoelen- en meubelfabriek voorheen A. Tret met als doel het bevorderen van de vakbelangen, de sociale en economische belangen van de leden.

Op 9 maart 1920 nam de R.K. Vereniging van Fabrikanten van Oirschotse stoelen een bindend besluit te aanzien van de minimumprijzen van alle fabrikaten.

Maar door de concurrentie van de niet aangesloten stoelenfabrikanten Meeuwis en Zonen en Gebroeders Teurlinx werd het besluit na een jaar teruggedraaid. Dat betekende een concurrentie tussen de fabrikanten, waardoor de fabrikanten tegen een veel lagere prijs dan afgesproken was, konden leveren. Het besluit was ook mede veroorzaakt door de algemene malaise.

Het gevolg daarvan was, dat H. Meeuwis op 3 maart 1923 toetrad tot de vereniging. Ook G.W. van Kempen trad namens Gebroeders Teurlinx toe tot de vereniging. Ondertussen was er tussen de fabrikanten een prijsafpraak gemaakt, welke op 13 november 1924 notarieel werd vastgelegd.

Door de Belgische en Franse valutaconcurrentie in de jaren 1925-1927 kwamen de Oirschotse stoelenfabrikanten in moeilijkheden en kwam de afgesproken prijscombinatie onder druk te staan, zozeer zelfs, dat werd afgesproken de prijzen in de periode van 1 juli-31 oktober 1927 vrij te laten. De prijscombinatie werd nadien niet meer hersteld.

Ondanks dat kwam er in het jaar 1927 een opleving, die in de jaren 1928 en 1929 zou doorwerken.

Aan die kortstondige opleving kwam in oktober 1929 een einde als gevolg van het ineenstorten van de koersen op de effectenbeurs te New-York. De concurrentieslag werd heviger en de invoer van stoelen uit België, Polen, Duitsland, Oostenrijk en Rusland tegen zeer lage prijzen deed de stoelenindustrie in Oirschot geen goed.

Als gevolg daarvan zou bij G.W. van Kempen het besluit zijn gevallen om de stoelenfabriek op te heffen dan wel te verkopen en helaas op 16 juli 1931 werd de vertrouwde naam van de firma in het handelsregister doorgehaald. De firma Gebroeders Teurlinx, de trots van de familie, had opgehouden te bestaan na een lange periode van bijna 90 jaar.

Op dat moment bestond de firma C.H. Teurlinx en Meijers, die strikt genomen was voortgekomen uit het bedrijf van Augustinus Teurlinx, bijna 70 jaar en zou nu in 1996 134 jaar hebben bestaan. De firma C.H. Teurlinx en Meijers had sinds vele jaren het stichtingsjaar 1860 als uitgangspunt genomen en vierde in 1985 het 125-jarig bestaan.

Voormalige fabriek en woonhuis van de gebr. Teurlinx in de Kanaalstraat

Tenslotte

Toen Augustinus Teurlinx op 21 december 1871 overleed, nam zijn oudste zoon namens zijn moeder het bedrijf over om gezamenlijk met zijn broers verder te gaan onder de naam van Gebroeders A. Teurlinx. Omdat firma Gebroeders A. Teurlinx een voortzetting was van het bedrijf van Augustinus kan gesteld worden, dat de oprichting in feite had plaatsgevonden na zijn huwelijk op 25 september 1842.

Verder mag worden geopperd, dat de firma C.H. Teurlinx en Meijers gesticht was in de periode 1862/1863, die tijd, waarin Cornelis Jacobus voor zichzelf begon. Hij zou zich kort daarna met zijn zwager Hendrik Meijers hebben geassocieerd, doch van hun samenwerking uit die tijd is geen of nog geen concrete aanwijzing te vinden. Hendrik Meijers was timmerman en werkte veel voor de gemeente en verrichtte ook veel reparaties aan de kerk.

De opgang van de firma C.H. Teurlinx en Meijers vond echter na 1878 plaats, wanneer de zoons van Hendrik Meijers zich min of meer bezighouden met de fabricage van stoelen en tafels. Hendrik Meijers was in 1875 overleden en Cornelis Jacobus was al op leeftijd en overleed in 1881.

Al met al is uiteindelijk het bewijs geleverd, dat de firma Gebroeders Teurlinx van veel oudere datum is dan van 1904, zoals op de expositie in 1976 op een lijst was aangegeven en zelfs al vóór 1862/3, het stichtingsjaar van de firma C.H. Teurlinx en Meijers, bestond.

En als laatste herinnering was op de zijmuur van de fabriek aan de Kanaalstraat, zij het zeer onduidelijk vanwege de kalklaag, de naam te lezen:

STOELENFABRIEK

C.TEURLINCX

FIRMA GEBR.TEURLINCX

TEL. 20.

N.B. De fabriek en het huis in de Kanaalstraat, laatstelijk in bezit van de gebroeders Verhouden, zijn in 1995 gesloopt ten behoeve van de woningbouw. Het bedrijf is verplaatst naar het industrieterrein aan de Bestseweg.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

1. Doop-, trouw- en begraafboeken van Turnhout
2. Schepenprotocollen van Turnhout
3. Ingekomen borgbrieven van Oirschot
4. Doop-, trouw- en begraafboeken van Oirschot
5. Registers van geboorten, huwelijken en overlijden van Oirschot
6. Schepenprotocollen van Oirschot
7. Kerkrekeningen van St. Pieterskerk te Oirschot
8. Patentregister van Oirschot
9. Gemeenteverslagen van Oirschot
10. Diverse belastingen in Oirschot
11. Verslagen van de gemeenteraad en van B en W van Oirschot
12. Verslagen van de gemeenteraad van Oost-West-en Middelbeers
13. Kadastrale gegevens van Oirschot Kadaster te Eindhoven
14. Gegevens uit het dagregister berustend op het Kadaster te Eindhoven
15. Diverse kranteberichten betrekking hebbend op Oirschot (Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland)
16. Gegevens uit familiearchief
17. F. Voermans, *Van Amerikaanse tot Oirschotsche stoel*, gedenkboek ter gelegenheid van het 125 jarig bestaan van de firma C.H. Teurlinx en Meijers (Oirschot, 1985)
18. Prisma Kalendarium - Geschiedenis der Lage Landen in jaartallen
19. Hinderwetvergunningen in Oirschot
20. Correspondentieregister van de Burgemeester van Oirschot

CURSUS OUD - SCHRIFT

(beginners)

Wanneer u onderzoek doet (of wil gaan doen) in archieven naar bijv. uw familie, komt u al snel tot de ontdekking dat de handgeschreven documenten (vooral van vóór 1800) moeilijk te lezen zijn vanwege het geheel afwijkende handschrift, in vergelijking met ons hedendaagse schrift. De cursus biedt u de mogelijkheid om de handschriften van de 16e tot de 18e eeuw te leren lezen én te begrijpen. U kunt dan zelf de oude documenten zoals testamenten, koopaktes, erfdelingen lezen, wat uw historisch onderzoek of onderzoek naar uw familiegeschiedenis nog boeiender maakt.

De cursus bestaat uit 10 lessen, die worden gegeven op de donderdagavond, van 20.00 u. tot 22.00 u. , vanaf 16 januari 1997.

U kunt zich aanmelden bij het Streekarchief, Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot (tel. 0499 575245).

Voor meer informatie kunt u zich eveneens tot het streekarchief wenden.

Aanvang: 16 januari 1997
Plaats: Streekarchief Regio Eindhoven, rayondepot Oirschot
Koestraat 2
5688 AH Oirschot
Kosten: f 75,- (incl. lesmateriaal)

N.b. De cursus zal alleen doorgang vinden bij voldoende belangstelling